

88/1

PLANLAMA

Şehir Planlama Mimar Ve
Mühendisleri Odası Yayınıdır.

İÇİNDEKİLER

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü:
Kemal SARP

Yayın Kurulu:
Hürriyet BİLGİN
Emel KIVAN
Seydihan ÇAMUR
Kübra CİHANGİR

Fiyatı: 750 TL. (KDV'den muaftır)
Öğrencilere: 500 TL.

Yıllık Abone: 2500 TL.
Öğrencilere: 1750 TL.

Abone İçin Banka Hesap No:
Türkiye Emlak Kredi Bankası Kızılay
Şubesi 286/8

Adres:
ŞEHİR PLANLAMA MİMAR ve
MÜHENDİSLERİ ODASI
Konur Sokak 4/3 Kızılay-ANKARA

Baskıya Hazırlık:
ARTI Ltd. 118 63 80

Baskı:
MAYA Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.
Tel: 118 01 53

- 2 SUNUŞ
- 3 "DEMOKRATİKLEŞEN BELEDİYELER" Mİ?
YOKSA "MERKEZİLEŞEN YÖNETİM" Mİ?
H. Çağatay KESKİNOĞ
- 6 YENİ İMAR YASASI: YEREL DEMOKRASİNİN
GELİŞMESİ Mİ, İŞBİTİRİCİLİK Mİ?
Bülent TANIK
- 9 PLANLAMADA KATILMA: BİR AMAÇ MI,
BİR STRATEJİ Mİ?
Asu AKSOY, Erdem AKSOY
- 10 GÜVENPARK GÜNCESESİ
Aydan ERİM
- 13 BİR "KENTSEL İMECE" ÖRNEĞİ; ZAFERTEPE
GECEKONDU ÇEVRESİ GELİŞTİRME
PROJESİ
A. Faruk GÖKSU
- 16 KENT YENİLEMESİNDE SAKİNLERİN
PLANLAMAYA KATILMASI -FEDERAL
ALMANYA'DAN ÖRNEKLER-
Ali VARDAR
- 19 KENTSEL KORUMADA DEĞİŞİK
YAKLAŞIMLAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER
İlhan TEKELİ
- 23 3 'NASIL' YAKLAŞIMI
*Sevgen ÜLKÜ, Meltem DEMİREL, Sami KILIÇ,
Bora DEMİREL*
- 27 TÜRKİYE ÇEVRE GÜNDEMİNDE ALMAN
ÇÖPÜ
Özer BOSTANOĞLU
- 30 KİTAP TANITMA

Planlama'da yer alan görüşlerin sorumluluğu yazı sahibine aittir.

SUNUŞ

PLANLAMA Dergisi'nin bu sayısının konusu "Planlamanın Demokratikleşmesi" olarak belirlenmişti.

Konu daha önce çeşitli şekillerde gündeme gelmiş olmakla beraber, planlama ortamının geçirdiği değişiklikler bu konuyu tekrar tartışmaya açmayı gerekli kıldı.

Bir Oda yayını olan PLANLAMA Dergisi'nin amacı yalnız bilgi iletmek değil, farklı meslek grupları arasında tartışma ortamları yaratmak olmalıydı. Bu sayının oluşturulmasında, bu amacı gerçekleştirmek için, dergi konusunu genel hatlarıyla belirledikten sonra konuyu derinleştirmek üzere çeşitli meslek gruplarından kişilerin katıldığı bir tartışma toplantısı düzenledik. Toplantı sonucunun değerlendirmesiyle ortaya çıkan "Dergi Planı"nı Dergi'ye katkıda bulunacağını düşündüğümüz kişilere ilettik. Yazdıklarımızın bir kısmından tepki aldık; diğerlerinden ve ilgilenen herkesten gelecek sayılarımızda da bu tartışmayı sürdürebilmek amacıyla katkı bekliyoruz.

Bundan sonraki sayılarımızda sizin de katkılarınızla tartışma ortamlarının sürmesi umuduyla.

"Demokratikleşen Belediyeler" mi? Yoksa "Merkezileşen Yönetim" mi?

H.Çağatay KESKİNOK*

Planlama eylemlerinin yerel yönetimler eliyle yürütülmesi konusunun demokratikleşme süreçleri yönünden önemi, Türkiye'de 80'ler ortalarına gelinceye kadar özellikle sorun kent planlama, yerel yönetimler konularındaki görüşlerinin, genel bir ifadeyle, kilit ögesini oluşturuyordu. 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkındaki Kanun ve 3194 sayılı Yeni İmar Yasasıyla birlikte, belki de konunun toplumun diğer yapılanmalarıyla bir bütün içinde ele alınması nedeniyle ki, belediyelere plan onama yetkisinin verilmiş olması, radikal çevrelerde, planlama süreçlerinin gelişmesinde bir doğrultu değişikliği izlenimini uyandırdı. Kimi yetki ve sorumlulukların belediyelere bırakılıyor olması acaba demokratikleşme açısından nerelere koyulabilirdi? Bu olgu toplumun diğer alanlarında tersine işleyen siyasi ve toplumsal süreç ile nasıl bağdaştırılabilir? Bu ve benzeri sorular 80'lerin ortalarında yerel yönetimler, planlama, kentleşme konularında akıl yürütenlerin temel tartışma konularıydı. Bu çevrelerin genel siyasi ve toplumsal gelişmeye ilişkin olumsuz değerlendirmeleriyle, olumlu olarak görülen, yerel yönetimlerin planlama konularında özerkliğe kavuşturulmaları olgusu arasında bir tutarsızlık, bir ikilem ortaya çıktığı kesindi. Bu tutarsızlığın çözümünde, planlama konularında belediyelerin deneyimsizliğini gerekçe göstererek temel düşüncenin terk edilmesi sıkça izlenen bir değerlendirme biçimiydi. Şüphesiz ki, tutarsızlığın bu biçimde çözülmeye çalışılması sorunun ertelenmesinden başka bir anlama gelmiyordu. Yapılması gereken temel düşüncenin gözden geçirilmesiydi. Şu anda varılan açmaz, yoksa, belediyelere, siyasi hareketlilik içindeki önemlerinin ivme kazandığı 70'ler ortalarında, belki de siyasi hareketliliğin yönelme hedefi olmalarının ortaya çıkardığı bir yanlışlama olarak, devletin yapılanmasından bağımsız bir rol atfedilmesinin kaçınılmaz bir sonucu muydu? Yani bunlar birer "sivil toplum" örgütleri miydiler? Yoksa tersine merkezi yönetimin hiçbir özerkliği olmayan basit devamları mıydılar?

Şüphesiz, burada bütün bu noktaları tartışmayacağız. Temel ilgi alanımız belediyelerin 80'ler ortasında imar plan-

larını onama yetkisini merkezi yönetimden devralması olgusunun, genelde idari yapının, özel olarak da, belediyelerin demokratikleştiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğiyle sınırlıdır. Belirtmek gerekir ki, yazımız genelde kent planlama, özeldir imar planlama eylemlerinin sorunsalına, bu sorunsalın öğelerinin demokratikleşme süreçlerine özgü değerlerle ne ölçüde bağdaşabilir olduğu konusunu kapsamı dışında bırakmaktadır.

Türkiye 60'lardan 70 sonlarına gelinceye kadar süren hızlı sanayileşme döneminde, metropoliten kentler hızlı bir sermaye ve emek gücü yoğunlaşması ve merkezileşmesi süreçleri yaşadı. İç pazara yönelik bu sanayileşme süreci yoğun devlet müdahaleleriyle yönlendirildi. Ekonomik politikalar bu bakımdan endüstriyel üretimi ve sermayenin üretimi konularını hedef alıyordu. Bu dönemdeki endüstriyel büyüme daha önceki dönemde yaratılan kentsel altyapı üzerine yükseldi. Şüphesiz ki bu altyapı yeterli değildi. Ancak biraz mevcut altyapıyı zorlayarak, biraz sanayi için gerekli emeğin yeniden üretiminde önemli bir araç olan gecekondulu olgusunun yarattığı yasal, kurumsal ve ekonomik sorunları erteleyerek sözünü ettiğimiz büyüme beraberinde kentsel servislere, çevre, planlama konularına ilişkin sorunları getirerek gerçekleştirdi. Ancak ne olursa olsun, kolektif tüketim araçlarının (1) bir önceki dönemden aktarılan düzeyi, sanayi için gerekli emeğin yaşadığı gecekondulu mekanında kapitalist olmayan yeniden üretim mekanizmalarının (örneğin; kırdan aktarılan alışkanlıklar, yardımlaşma vb. gelenekler) eklenmiş olarak varlığını sürdürüyor olması ve bunların sanayi sektörü açısından sunduğu olanaklar, kentsel servislerin üretim ve yönetimi konularında, devlet aygıtının yerel ve merkezi düzeyleri arasındaki ilişkilerin kurumsal yapısında sınırlı müdahaleyi esas alan kentsel politikalarla yetinilmesinde etkili oldu. Bu nedenle konut, çevre planlama ve kentsel servis konularına ilişkin olarak 70'ler boyunca yürütülen tartışmalar alternatif politikalar olarak gelişme gösterdi.

Kriz dönemi olarak anılabilecek 70'li yıllar sonlarını saymazsak 80 öncesinin endüstriyel büyümeyi esas alan ekonomi politikalarının tersine, 80'li yılların başat stratejisi kamu harcamalarının sınırlanmasını ve rasyonalize edilmesini, vergi sisteminin düzeltimini, piyasanın işleyişinin koşullarının yeniden sağlanmasını, subvansiyonların kaldırılmasını, sermayenin birikim koşullarının sağlanmasını ve bunun gereği olarak da ekonomik yaşamın özelleştirilmesini

* H. Çağatay Keskinok 1979 yılında ODTÜ Şehircilik Bölümünü bitirdi. 1985 yılında ODTÜ Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümünden yüksek lisans derecesini aldı. Halen ODTÜ Şehircilik Bölümünde araştırma görevlisi olup Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümünde doktora eğitimini sürdürmektedir.

hedefliyordu. Bütün bunlar ise ekonomi üzerindeki alternatif politik değerlendirmelerin sınırlandırılmasını gerektiriyordu. Yine, 80'ler başında devlet biçiminin sermayenin yeniden üretim gereksinmelerine uygun bir rasyonelleşme sürecine girdiğini izliyoruz. Göreli özerkliği sınırlanmış bir bürokrasi, karar verme süreçleri daha merkezileşmiş daha işletmeci daha teknokrat bir devlet biçimi, son yirmi yılın *gelişmeci* ideolojisinin tersine istikrarı, dengeleri esas alan bir ideoloji dönemin başat özelliği idi.

1980'lere gelinceye kadar merkezi yönetim yerel yönetimler ilişkisinde merkezileşmiş bir yapının varlığı sürekli vurgulanmış olsa bile, ekonomik düzeydeki kriz koşulları altında, sınırlı kaynak olanaklarına, merkezin mali baskısına rağmen belediyeler, 70'lerin ikinci yarısında hızlı politikleşme ortamında devletin merkezi organlarından yine de belli ölçülerde özerk hareket edebilmişlerdi. Bunun en önemli nedeni, belediyeleri iktidar mücadelesinde önemli odak olarak görmeye başlayan bir politikleşme süreciydi. İşte 1980'ler başında, merkez ve yerel yönetimler arasındaki ilişkilerde zaten varolan ancak politikleşmenin sonucu olarak bir ölçüde 70'ler sonlarına doğru bir parça kırılabilen merkezileşme eğilimleri yönetsel aygıtta karar verme süreçlerini merkezileştirilmesi süreçleriyle olmayıp aynı zamanda *yasaklayıcı* önlemlerin depolitize edici sonuçlarıyla ivme kazandı. Bu dönemde belediyeler atanmış başkanlarla yönetildi. Aynı zamanda bu uygulamanın yararlarını savunan görüşler artış gösterdi. Belediyelerin sunduğu servislerde *etkinliğin* sağlanması amacıyla, metropoliten alanlardaki ilçe ve belediyelerin hukuki statüleri kaldırıldı ve belediye şubelerine dönüştürüldüler. Yeni ekonomi politikanın *maliyet iyileştirme*, yani maliyetlerin karşılanması ilkesi doğrultusunda daha önceden fiyatlandırılmamış belediye hizmetlerine ilişkin yeni harçlar uygulamaya kondu. Şüphesiz ki yeni dönemin mimarları 70'li yıllarda belediyeler düzeyinde yaşanan mali krizi gözardı edemezlerdi. Temel sorun piyasa istemlerine göre daha uyumlu bir yönetim yapısının nasıl oluşturulabileceğiydi. Siyasi değerlendirmelerden daha az etkilenen, piyasa koşullarına daha fazla uyum sağlayabilen bir belediye örgütlenmesi arayışı dönemin belediyelere ilişkin resmi görüşlerinin özünü oluşturuyordu.

Belediyelere ilişkin yeniden örgütlenme girişimleri, belediyelere daha fazla yetki ve sorumluluk verilmesi durumunda devletin merkezi ve yerel düzeyleri arasında ortaya çıkması olası görülen bir siyasi muhalefet (2) ile kamu harcamalarında maliyet iyileştirme, etkinliği hedef alan yeni ekonomik düzenin gereksinimleri arasındaki çelişme temelinde geliştiği söylenebilir. Sonuncusunu açacak olursak, yeni ekonomik düzenin kuralları belediyelerin ne olursa olsun bir firma gibi, politik değerlendirmelerden uzak birimler durumuna gelmelerini gerektiriyordu. Bu ise en azından belediyelerin merkezi yönetimin bir dizi bürokratik süreçlerinden bağımsız duruma getirilmeleri anlamına geliyordu. (3) Ancak bu özerkliğin işletmeci anlamdan öteye gitmediği söylenebilir. Kollektif tüketim araçlarının üretim, sunumu ve yönetiminde daha verimli bir işletmecilik yönünden daha özerk belediye örgütlenmesinin sağlanması girişimlerine rağmen

yerel organlar üzerinde merkezin denetiminin azaldığı söylenebilir. En başta yeni Anayasa metropoliten kentlerin belediye başkanlarının atama yoluyla yönetilmesi olanağını sunmakta. Diğer yandan, örnekle açıklanacak olursa, yeni yasal çerçevede belediye başkanları hakkında bir suç duyurusu durumunda, İçişleri Bakanlığına nihai yargı kararına kadar belediye başkanlarını işten alıkoyma ve bu süre içinde belediye başkanı atama, görevlerini kendi yerel temsilcisine devretme yetkisini vermektedir. Bu durum belediyelerin yönetsel özerkliğinin azalması olarak değerlendirilebilir.

Yetki ve sorumlulukların, kollektif tüketim araçlarının üretimi ve yönetimi konularında merkezi yönetim ve belediyeler arasında paylaşımına gelince; sunabileceğimiz ilk örnek toplu konut sektörüdür. Bilindiği üzere 1981'de çıkan 2487 sayılı Toplu Konut Yasası, konutu karlı yatırım alanı olarak görmeyen yaklaşımlarda bir kopuşu sergilemekteydi. Yasada tüketiciler için öngörülen düşük kredi faiz oranları, ülkedeki genel faiz ve enflasyon oranlarıyla karşılaştırıldığında toplu konut sektörünün devletin desteğinde kilit bir sektör olarak alınması gerektiği ortaya çıkacaktır. Ancak 2487 sayılı yasa bütün yetki ve sorumlulukları devletin merkezi organlarına bırakmış ve belediyelere sınırlı sorumluluklar vermiştir. Bu şu anlama geliyor: devletin konut sorunu gibi temel bir konudaki *düzenleme işlevinin* göstergesi sayılabilecek bu müdahalesine ve desteğine ilişkin yetki ve sorumluluklar, yani bir başka deyişle devletin sınıflar karşısındaki *görelî özerk* niteliğinin göstergesi olan düzenleme işlevine ilişkin yetki ve sorumluluklar belediyelere bırakılmıyor.

Yine diğer bir konu, "gecekondu sorunu"yla ilgili olarak bu alanların ortaya çıkardığı imar maliyetlerini azaltmak ve bunları yasallaştırmak için (ki yasal olmayan yerleşme alanlarının varlığı devletin meşruluğunu ciddi bir krize sokmaktadır) 1983 yılında 2805 sayılı yasa çıkarıldı. Bu yasaya göre arsa bedeli ödenmesi koşuluyla gecekondu yasallaştırılacaktı. Kısacası, yasa gecekonduya yönelik hizmetlerin maliyetlerinin geriye döndürülmesi amacını güdüyordu. Gecekondu alanlarına apartmanlaşmanın yönlendirilmesi ve kentsel arsa piyasasının düzgün işleyişinin koşullarının sağlanması, yasanın sözünü ettiğimiz yeni ekonomik düzenin gerekleri doğrultusunda tanımlanmış sonuçları olacaktı. Devlet desteğinin söz konusu olduğu Toplu Konut Yasasına karşın, bu yasa yetki ve sorumlulukları belediyelere bırakıyordu.

2487 sayılı Toplu Konut Yasası 2985 sayılı Yeni Toplu Konut Yasası ile değiştirildi. Son yasa ile özel şirketler yasa kapsamına alındı ve özendiriciler özel şirketlere de tanındı. Ancak bu gelişme toplu konutun tüketiciler lehine devlet destekli bir alan olmaktan çıkmasına yolaçmadı. Bu yasa toplu konut konusunda merkezi yönetimin yetki ve sorumluluklarını daha belirgin duruma getirdi. Örneğin illerde toplu konut alanlarının seçiminden valiler sorumluydu. Toplu Konut Fonunu denetlenmesi ve kullanımı, 2985 sayılı yasayı destekeyici diğer bir yasayla belirlendi. 1984 yılında çıkarılan 2983 sayılı yasa ile Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi kuruldu.

Yine bir başka düzenleme olarak 1984 tarihli İmar Affı Yasası belediyelerin kimi görevlerini yeminli özel teknik bürolara aktardı. Ayrıca 2981 sayılı yasayla kurulan fonun kullanımına ilişkin yönetmelik fonun kullanımı ve denetlenmesi yetkisini illerde valilere bırakmaktaydı.

Bir başka örneği, 3030 sayılı yasa sunmaktadır. Yasa metropolitan kentlerin belediyelerinin hiyerarşik örgütlenmesini amaçlıyordu. Bunun kanıtı metropolitan kent yönetiminin ilçe belediyelerinin bütçeleri üzerindeki veto yetkisi-dir. Ayrıca ilçe belediyeleri arasındaki sorunların çözümünde ana kent yönetiminin önlem alma yetkisi bulunmaktadır. Ancak nihai yargı o ilin valisine aittir.

Hernekadar parlamenter düzene geçilmesiyle birlikte gö-reli olarak daha liberal bir döneme geçildiği söylenebilirse de politika üretme süreçlerindeki merkezîyetçi kurumsallaşmalar, ortaya atılan sözde "desantralizasyon politikası"na karşın ha-la varlıklarını sürdürüyor. Ayrıca diğer ilginç bir gelişme de, "desantralizasyon politikası" etiketi altında devlet tarafından sunulan hizmet ve malların yani kolektif tüketim araçları-nın özelleştirilmesi ve bu servis ve malların piyasaya uygun fiyatlandırılması politikasının uygulamaya konmuş olması-dır. Bu piyasaya uygun fiyatlandırma politikası sözünü et-tiğimiz servis ve malların üretimi ve yönetimine özel sektö-rün girmesine uygun zemin sunuyordu. (örnek: kent-içi toplu taşımacılık) Çok açık olan bir şey var ki, mali problemlerin artması koşullarında, belediyeler daha önce maliyet-lerin sosyalleştirildiği alanlarda (4) (örneğin, çöp toplama, aydınlatma, kanalizasyon) maliyetleri özelleştirecekler (5) ve piyasanın istemine uygun tarife oranlarını yürürlüğe koyacaklar.

Sonuçta şunları söyleyebiliriz. Belediyelerin gelirlerinin 70'li yıllara oranla daha artmış olması veya plan onama yet-kisinin belediyelere devredilmesi tek başına belediyelerin de-mokratikleştirmesinin ölçütü olarak alınamaz.

Belediyelerin artırılan yetki ve sorumluluklarının yal-nızca maliyetlerin özelleştirildiği, fiyatların piyasanın ko-şullarına uyarlandığı hizmet ve malların üretimi ve yö-netimi konularında artırılmış olması bu düşüncemizin doğ-ruluğunun kanıtıdır. Belediyelerin bir firma gibi işletmeci yönlemlerinin güçlendirilmesi şüphesiz bir özertleşme olgusu olarak değerlendirilemez. Kamu tarafından sunulan kimi hiz-metlerden maliyetlerdeki sosyalize alanlara ilişkin olarak yetki ve sorumlulukların merkezi yönetimin organları elinde

kalıyor olması 80' lerde belediyelerin merkezi yönetim kar-şısındaki yönetsel özerkliğinin, toplumsal sınıflar karşısında ise gö-reli özerkliğinin azalmasının göstergesi olarak değer-lendirilebilir.

Şüphesiz ki, belediyelerin demokratikleşmesi politik yaşama sınırlamalarının getirildiği bir dönemde gerçekleştirilen bir dizi kurumsal, yasal düzenlemeyle değil belediyeler-in kentsel siyasaların oluşturulmasında bir iktidar odağı olarak gören bir politikleşme süreciyle belirlenecektir.

NOTLAR

(1) Kolektif tüketim, emeğin yeniden üretimi için gerekli tüketim araçlarının devlet tarafından veya başka bir deyişle kolektif olarak sunulan bölümü anlatmaktadır. Bir başka deyişle, kolektif tüketim, toplumsal olarak gerekli ancak üretimin ölçüğü, karılık vb. nedenlerle piyasada üretimlerinin sözkonusu olmadığı mal ve hizmetlerin devlet tarafından sunulmasıdır.

(2) Geçmişte bunun en çarpıcı örneği merkezi yönetim ve belediye yönetiminde ayrı siyasi partilerin yer aldığı dönemlerde yaşanmıştır.

(3) Belediyelerin işletmeci özerkliğinin artırılması önerileri İSKİ (İstanbul Su Kanalizasyon İdaresi) ve benzeri modellerden hareket ediyorlardı. İstanbul'un su ve kanalizasyon sistem ve hizmetlerinin yanıözerk, *ad hoc* bir kurum aracılığıyla planlanması, üretimi ve işletmesi düşüncesi 80'ler başında İSKİ ile gerçekleşti. İSKİ Metro-politan alanlarda kentsel büyümenin yeni ekonomik düzenin gereksinimlerine uygun olarak yönlendirilmesini hedefliyordu. O güne kadar Türkiye'de mevzuatın belediyelere kanalizasyon hizmetinde hiçbir harç koyma yetkisi vermediği dikkate alındığında İSKİ modeli yeni ekonomik politikaların maliyet-iyileştirme hedefine yönelmesinde önemli bir adım olarak sayılabilir. Aynı zamanda İSKİ yasası, İller Bankası ve Maliye Bakanlığının onayı ile uluslararası finans kurum-larından kredi, borç alabilme yetkisini vermişti. Diğer bir yandan, yasa İSKİ'ye uluslararası kuruluş ve şirketlerle ortak girişimde bulunma olanağı sunmaktaydı. 1580 sayılı yasadaki farklı olarak, İSKİ su ve kanalizasyon için tarife oranlarını merkezi yönetim onayı ol-maksızın belirleme olanağına sahipti.

(4) Maliyetlerin sosyalleşmesi, maliyetlerin yükünün tüm toplum kat-manlarına yansıtılması anlamına geliyor. En açık göstergesi devlet sübvansiyonlarıdır. Daha açık bir dille ifade edelim. Örneğin, devlet kentsel toplu taşımacılığı destekleyebilir ve piyasadaki geçerli fiyat-ların altında bir fiyatla yolcu taşıyabilir. Bu maliyetlerin sosyalleş-tiği anlamına gelir, yani bu sektör, toplu taşıma araçlarını ister kul-lansın isterse kullanmasın tüm toplumun ödediği genel vergilerden sağlanan gelirlerle desteklenmektedir. Bu ise sosyal bir tercihin söz-konusu olduğunu gösterir.

(5) Maliyetlerin özelleştirilmesi, fiyatlandırmanın piyasada geçerli olan gerçek maliyetlere uygun olarak yapılması ve sözkonusu servisi veya malı kullanan tüketiciye birebir yansıtılmasıdır.

Yeni İmar Yasası: Yerel demokrasinin gelişmesi mi, işbitiricilik mi?

Bülent TANIK*

İŞBİTİRİCİLİK ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ:

Geçenlerde işyerime "Sayın yönetici; Lee Iacocca diyor ki; iyi bir yöneticinin sahip olması gereken nitelikleri tek bir sözcükle özetlemem istense İŞBİTİRİCİLİK derim" ile başlayan bir mektup geldi.

Giderek daha çok alanda toplumumuza biçim veren "işbitiricilik"; sistematize edilip yönetici eğitim seminerlerine dönüştürülmüş üstelik öğretici üzerinden gelir bile sağlanır olmuş. O kadar ki, işbitiricilik felsefesi (PRAGMATİZM) lise öğrencisinden politikacısına hemen herkesin günlük yaşamını yönlendirir oldu. İşbitiricilik felsefesi mühendislik-mimarlık faaliyetlerini de biçimlendirmekte hatta planlama alanına da sarkmakta!

ABD kapitalizminin insan modelini oluşturmada çok etkisi olan pragmatizm'in önde gelen isimleri, Charles S. Peirce, John Fiske, Oliver Wendell Holmes, William James vd. tarih, hukuk, psikoloji gibi alanlarda geliştirdikleri düşünceler ile pozitivism türünde bir öznel idealizm olan pragmatizm'in sistematize edilmesinde çok önemli rol oynadılar.(1)

Toplumsal gelişmede ki herhangi bir zorunluluğu reddetmek değişimin özünün bilimsel bilgi ile kavranılabileceği ve buna bağlı olarak geleceğin kestirilebileceğini yadsımak Pragmatik Pozitivizmin esasını oluşturur. Çünkü o öznelcidir, kör inançlara yönelir. İsteğe göre uydurmayı bilimselliğe yeğler.

Pragmatist yöntem tüm bilgilerin aracısız duyuma dayandığı savıyla duyumu, onu yapan, yaşayan, bireyin malı çıkarsamasına ulaşır. O insan bilincinden bağımsız olarak varolan nesnel dünyayı, olaylar arasındaki neden ve sonuç ilişkilerini reddeder.

Böylece "bilgi; kuram değil de bir yaşantı" ise, yaşantı da genel ve birlikli değil; öznel ve biricik ise, böyle bir yak-

laşımın uzun vadeli plan ve projelerin yapılamayacağı sonucuna kolayca varılır. Tabii böylece kendiliğindenlik göklere çıkarılır.

Pragmatizmin en çarpıcı yönlerinden biri de "amaca yararlılık oportünizmidir"! Bu yön amaca ulaşmaya hizmet ettiği sürece her aracın kullanılabilceğini, kullanılmasını öngörür.

İlkeleri ya da bağlayıcı sonuçları, gözönüne almadan, uygun fırsatlardan ve durumlardan yararlanma demek olan "Oportünizm" amaca yararlılığı her şeyin üstünde tutan biçimiyle pragmatizmin özüne sinmiştir.

Amaçların belirlenmesinde bilimsel bilginin ve nesnel hakikatin reddedilmesi, amacın birey ya da grup için "hoş olmaya" "istenmeye" bağlı olarak tanımlanmasını getirir. Ona göre istekle bağlı olan amaca ulaşmada etkili olan her araç "hakikat" tir! Biricik ilke "başarı" dir.

9 MAYIS-9 KASIM YA DA YENİ İMAR MEVZUATI

Yeni imar mevzuatı ve uygulamalarında demokrasinin yaygınlaştırılması ya da işbitiricilik yönlerinin ağırlığını tartmak için 3194 sayılı Yasayı şöyle bir hatırlamada yarar var.

Yürürlükteki İmar Kanunu, Mayıs 1985'de yayınlanınca şu notları çıkarmışım; "İmar Kanunları İmar olayını düzenlemek için çıkarılır. Oysa bu Kanun imar olayından çok İstanbul Boğaziçi Kanununda değişiklik yapmak amacıyla çıkarılmış gibi. En azından ilk altı aylık geçici adı Boğaziçi İmar Affı Kanunu olmalıydı. En önemli imar konularımızdan gecekonduya tek kelime ile değinilmezken Boğaziçi'ne yönelik maddeler titizlikle hazırlanmış, ivedilikle de yürürlüğe konmuştur.

Boğazdaki kaçak yapıları ceza ile ruhsata bağlayan hükümlerin acele ile İmar Kanununda eritilmesine girişilince işler iyice karışmış sonuçta ortaya ikircikli, kararsız, bir eliyle verdiğini ötekiyle alan isteğe bağlı uygulanabilir bir yasa çıkmış.

Yasa o kadar ikirciklidir ki: ruhsatı kaldırır gibi yapmakta kaldırmamakta (Yapı bittikten sonra belediyeden kullanma izni alınacak); Yetkileri Yeminli Özel Bürolara devreder gibi yapmakta devretmemekte (Büroları Bakanlık isteği yerde açmakta, kullanım izni belediyede.); Bürokrasiyi

* 1976 yılında ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir Planlama bölümünden mezun oldu. 1977-1982 tarihleri arasında İller Bankası İmar Planlama Dairesinde Şehir Plancısı olarak, 1978-1979 tarihleri arasında Yerel Yönetim Bakanlığı Müsteşarlık Araştırma Kurulu Şehircilik uzmanı olarak görev yaptı.

1980-1981 de TMMOB II. Başkanlığı ve 1981-1984 arasında iki dönemde TMMOB Genel Başkanlığı yaptı. 1985 Ocak ayından beri TMMOB Genel Sekreterliğini yürütmektedir.

azaltıyor gibi yapmakta tersine devreye Yeminli Özel Büro sokarak, bitmiş yapıyı ruhsata zorlayarak vd. bürokrasiyi artırmakta (Yeminli bürolardan yapı ruhsatı al, onun veremediği kullanma iznini belediyeden alama; haydi mahkemeye! Bürokrasi böylece ancak inşaata girişmenin önünden alınıp iskana geçişin önüne taşınmış olur.); Plan yapma ve onama yetkisini belediyelere bırakıyor ama bir yandan plan yapma zorunluluğunu 1664 belediyeden 320 sine indiriyor bir yandan da gerektiğinde merkezden müdahale edebilmeyi sağlayacak düzenlemeyi koruyor. (Bu yasa içinden karayolu bile geçen her belediyenin planını 9. madde ile re'sen yapma yetkisini merkezin uhtesinde tutuyor.)

Yasa Plan olayının özüne yönelik bir yenilik değişikliği getirmemiş tersine içeriğini iyice boşaltmıştır. Planlar yine sadece çizilecek, boyanacak, onaylanacak ve onlar dikkate alınmadan yapılar yapılacak, şehirler Kara düzen gelişecek, plancıların çabaları kağıt rulolarla rafa kaldırılabilecekse bu planın nerde yapıldığı ya da onandığı o kadar önem taşıyor mu?

Plan hazırlanıyor, onaylanıyor sonra başkanca belirlenen yerde bir ay asılıyor.. Bu süre içinde plana itiraz edilebiliyor. Meclis belediye başkanının gönderdiği itiraz ve planları 15 günde kesin karara bağlıyor... Onaylanmış planlarda değişiklik yapılması da aynı usule tabi tutuluyor. Tabi buradaki püf noktası yasama organı sürekli toplanabilecek ve aynı konuda karar üretebilecek bir yapıyı belediyelerde aramakta, yerel yönetimlerce üretilip onaylanacak plan türünün içeriği yeterince tanımlanmadan merkezde üretilip onaylanan belgelerin onay yetkisinin dağıtılmasıyla yetinilmekte yatıyor. Sonuç olarak da bir bakıma olmayan planın onaylama işlemi belediyelere veriliyor.

Keşke yönetmeliklerinin hazırlanması için 6 ay değil 6 yıl gibi daha makul bir süre verilseydi de bir yandan da her şeyin devredildiği yönetmelikler düzgün ve kararlı hazırlanabilseydi. Nasıl olsa bu sürede yapılaşma faaliyeti kendi bildiğini daha iyi okuyor."

İKİ YIL SONRA BAKANLIK NE DİYOR.

Yeni imar mevzuatı ile 9. Kasım ertesi getirilen değişikliklerin amaçları bir Bakanlık yetkilisince şöyle açıklanıyor. "1984-1987 döneminde iktidarda bulunan parti, politikasının liberal ekonomiye dayandığını vurgulamaktadır. Liberal ekonomi kapitalizm demek değildir. Amacı öncelikle ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek ve işsizliği azaltmaktır. Ekonomik gelişme ve sosyal adaletin sağlanması liberal ekonominin gerçek hedefidir. Bu konuda ihracatın teşviki, dışa açılma, *demokrasinin yaygınlaşması amacıyla iskan konusunda merkezi yetki ve mali olanakların mahalli yönetimlere kaydırılması*, tekelleşme ve devletçilikten vazgeçip özelleştirmeyi çekici hale getirecek yolları belirlemek *bütçe dışı kaynaklar yaratarak gelişmeyi frenleyen dar boğazları yok edici yeni ve özendirici yatırımlara girişmek* gibi aletlerin kullanılması... Bütün dünyada uygulanagelmektedir".(2) Bakanlık yetkilisi şöyle devam ediyor:

"1980 başlarında kabul edilen konut kanunu, *kaynakla-*

rın bütçeden sağlanmasını öngörüyordu... Bütçeden önemli konut yatırımları yapmanın enflasyonu olumsuz etkilemesi olgusu, gelişmiş düşünceler içeren Kanunu işlemeze hale getirdi. 1984 iktidarının benzer ekonomik çizgiyi izlerken *başka aletler* kullanmak eğilimi vardı."(2)

"Hükümet, yol, liman, barajlar, sulama tesisleri, haberleşme gibi yatırımlarda büyük hamleleri programlarken, bunların en ileri teknolojiyle gerçekleşmesi ve *finansman açısından iç kaynaklardaki darboğazın* çözülmesi amacıyla yeni modeller belirledi..."(2)

İlgili; kısa zamanda giderilmesi gereken şehir organizasyonu eksikliğinde karşılaşılan tıkanıklıkları "yönetimin merkeziyetçi oluşuna sıkı sıkıya bağlı" buluyordu. "gece-kondulaşma ve düzensiz şehirleşme 1960'lı yıllardan bu yana merkezi yönetimin bütün gayretlerine rağmen kontrol altına alınamamış ve gerekli düzen kurulamamıştı."(2)

"1984'de planlama ve uygulama yetkilerinin yerel yönetimlere devri ve *bu güne kadar belediyelerin elindeki kısıtlı mali imkanların gerçek değerlerle yaklaşık 25 kat artırılmasını sağlayıcı yasal tedbirler alındı*. Bu uygulama demokrasinin yaygınlaştırılmasını amaçlayan en önemli girişimlerden biridir... Bugün, başta Büyükşehirler olmak üzere *bütün belediyelerimiz bir şantiye* görünümündedir."(2)

Bakanlık yetkilisinin, 1984 sonrası İmar ve Yerel Yönetimler Mevzuatını ve uygulamaları biçimleyen amaçlar ve sonuçlar konusundaki saptamalarını sondan başa özetleyerek tekrar edelim:

—Bütün belediyelerimiz şantiye görünümündedir.

—Belediyelerin mali imkanları gerçek değerlerle 25 kat artırılmıştır.

—Şehir organizasyonundaki tıkanıklıklar ademi merkeziyetçilikle (desantralizasyonla) giderilmeye çalışılmıştır.

—Alt yapı yatırımlarında büyük hamleler yapmak için finansman açısından iç kaynaklardaki dar boğazın çözülmesinde başka aletler ve yeni modeller belirlenmiştir.

—Bütçeden önemli yatırım yapmanın enflasyonu olumsuz etkilemesi nedeniyle, bütçe dışı kaynaklar yaratılarak gelişmeyi frenleyen dar boğazlar yok edilmiş, yeni özendirici yatırımlara girişilmiştir.

—"Demokrasinin yaygınlaşması amacıyla" iskan konusundaki merkezi yetki ve mali olanaklar mahalli yönetimlere kaydırılmıştır.

—İşsizliği azaltmak hedefine yönelinmiştir.

9 KASIM SONRASI, DEMOKRASİNİN YERELLEŞMESİ - YAYGINLAŞMASI MI?

Yeni imar mevzuatının demokratikleşme doğrultusunda değişiklik getirip getirmediği nereden anlaşılır.

Plan yapım , onama ve uygulama sürecinde ilgili halk kitlelerinin söz ve karar sahibi olması planlama sürecinin demokratikleşmesi için hemen hemen tek ayrıç olarak görünüyor. Plandan etkilenen halk kitlelerinin söz ve karar sahibi olması ise hiç kuşku yok dinamik bir planlama sürecine örgütlü katılımı sağlanabilir.

Plan onama işlerinin devlet hiyerarşisi içindeki uzman onama kurumlarından, belediye meclislerinde üstünde yetkiler taşıyan başkanlara devredilmesi, demokrasinin yaygınlaştırılması değil onama yetkisinin ademi merkezileştirilmesidir.

Bu yeni uygulamanın sendikalar, dernekler, meslek kuruluşları vb. mekanizmalar ile halkın planlama sürecine katılımını getirecek hiçbir düzenleme taşımadığı açıktır. Böyle bir pratik de yaşanmamıştır.

Kentli nüfusun 9 Kasım sonrası düzenlemeler ile planlama sürecine yegane katkısı kendi kaçak yapısını ihbar ve harç ödeme biçiminde olmuştur.

Bakanlığın res'en plan yapıp onama yetkisi ile her an kaldırılabilir onama sürecindeki ademimerkeziyetçiliği demokrasinin yaygınlaştırılması olarak kabul etmek ne ölçüde mümkündür?

Yeni imar ve belediyeçilik mevzuatının "yerel demokrasiyi yaygınlaştırdık" iddiasına verdiği önemli olumsuz yanıtlardan birisi ise Başkanların görevden alınma düzenine ilişkindir.

Bilindiği gibi 1580 sayılı Belediyeler Kanununun başkanların işten el çektirilmeleri ile ilgili 92. maddesi 1963 yılında 307 sayılı kanunla iptal edilmişti. Oysa 20.6. 1987 tarih ve 3394 sayılı kanun ile 1580'e başkanların görevden alınmalarını yeniden düzenleyen hükümler eklenmiş ve bu uygulamaya oldukça sık başvurulmuştur.

İlginç bir buluşma sonucu aynı 3394 sayılı Kanunun 7. maddesi ile daha önce belediyelere verilen imar planı hususundaki bütün yetkiler, imar kanununun 9. maddesinde belirtilen haller dışında da Başbakanın onayı ile Bayındırlık ve İskan Bakanına verilmektedir.

Kolayca görülebileceği gibi yasal ve buna uyarlanmış idare pratiği pek de öyle demokrasiyi yaygınlaştırma güdüsünden kaynaklanmamaktadır.

9 Kasım ertesi günün gösterdiği en önemli değişiklik belediye gelirlerindeki büyük artıştır. Hukuki olanakların çok ötesinde belediyelerin iş yapabilmelerine doğrudan ortam sağlayacak parasal kaynağın verilmesi belediyelerde "yatırım yapma özgürlüğünü" geliştirmiştir. Planlamada demokratikleşme ile ilgisi tartışılmakla birlikte sağlanan olanaklar, başta büyükşehir belediyeleri olmak üzere pek çok kentte alt yapı inşaat hizmetlerinin hızla devreye girmesine yol açmıştır.

Belediyeler özellikle inşaat sektörünün taleplerini karşılayacak ve kalifiye olmayan işgücünün istihdamını teşvik edecek her türlü yatırım için her bakımdan özgür bırakılmış hatta teşvik edilmiştir.

Yasal olanaklarla artırılan gelirlerin yanı sıra, yap-işlet-devret modeli ile iş yaptırma ve uluslararası kredi piyasalarına belediyelerin doğrudan girebilmeleri teşvik edilmiştir. Böylece fonlarla da takviye edilen merkezi bütçe dışı kaynaklar özellikle büyük kentlerin bir şantiye konumuna dönüşmesini kolaylaştırmıştır.

SONUÇ

Bugün ulaşılan nokta, belediyeler yasalara ve planlara pek de bağlı olmadan sağlanan kaynaklar ve mali özerklikle, "pederşahi" tesadüfi, hatta keyfi yatırımlarla işe girişiler.

Denetimi ve tüketilebilirliği açısından kentsel altyapı işleri ve bunların ihaleleri işbitiriciliği gıcıklayan büyük bir çekicilik taşıyordu. Taşıyor da. Türkiye belki de ilk kez, hızlı tüketilen inşaat hizmetlerinin, boyama ve yıkıp yapma işlerinin at koştuğu bir şantiyeye döndü. Bu dönemde genelde sürdürülen istikrar politikalarına rağmen inşaat demiri ve çimento tüketiminde patlama oldu. Amaçlanan da bu idi. İmar Mevzuatı bu amaçlara yönelik pragmatizmin güzel bir örneği olarak görünüyor.

Böylesi bir işbitiricilik ortamında kaynakların har vurup harman savurulması ve plansızlığın sonucu olarak ister istemez yeni kaynak gereksinimleri ve dar boğazlar kaçınılmazdı. Nitekim dar boğazların, ilave yeni kaynak gereksinmelerinin ipuçları bu günden görülmektedir. Her yana kazma vurmuş belediyelerin yatırım işlerini sürekli kılması, başlanmış işleri bitirmesi ve bunlara eklenecek yeni yatırımlara yönelmesi (eğer baştan "kaynak-yatırım" planlaması yapılmamışsa) nasıl çok yeni kaynak gerektirecek tahmini güç olmasa gerek.

Yerel seçimlerin zamanlaması, Büyükşehir-ilçe belediyeleri yönetimlerinin seçim usulleri ve yeni gelir bölüşüm mekanizmaları ihale ve imar mevzuatında değişiklik arayışları bu yeni sıkıntının işaretçileri olarak kabul edilebilir. İşbitirici pragmatizm, yeni tıkanıklıkları çözmeye bu kez ademi merkeziyetçiliği geri çekip merkeziyetçiliğe mi ağırlık verecek göreceğiz.

NOTLAR

- (1) Wells, Harry K. "Emperyalizmin Felsefesi Pragmatizm" Sorun Yayınları, Eylül 1986 İstanbul
- (2) Güterer Yılmaz "Dünya Konut Yılında Türkiye Sempozyumu Açılış Konuşması" 15 - 17 . Ekim . 1987 İZMİR

Planlamada katılma: Bir amaç mı, bir strateji mi?

Asu AKSOY*
Erdem AKSOY**

Sehir planlama ya da çevre düzenleme insanların yaşamlarını etkileyen kararlardan oluşur. Plancılar başkaları adına kararlar alırken kendi uzmanlık alanları çerçevesinde hareket ederler. Bu kararların demokratikleşmesi, yani kullanıcıların çevre ile ilgili karar süreçlerine katılması ve sorumluluğu paylaşması sorunu zaman zaman gündeme gelen bir tartışmadır.

Konuyu planlama amaçları ve planlama yolları açısından irdelemek gerekir. Şehir plancılığının amaçlarının kabaca belirli bir zaman boyutu çerçevesinde insan-çevre ilişkisini kontrol altında tutmak ve iktisadi toplumsal değişikliklerin yol açabileceği yeni insan-çevre düzenlemelerine belirli yön vermek olduğunu düşünürsek bu amaçları gerçekleştirebilmek için söz konusu insan ve kontrol-yönlendirme-öngörme işlevlerini yüklenen plancı ve planlama mekanizmaları arasında bir iletişim kurulması gerektiği açıktır. Bu bakımdan bir planın başarılı olması için katılım bir önkoşuldur.

Sorun demokratik kaulmanın gerçekleşmesi için ne gibi koşulların gerektiğinin saptanmasıdır. Demokratik planlamanın tarihi demokrasi tarihi ile içiçedir. Yugoslav Sosyalist Demokrasisinde uygulanan özyönetim demokratik katılımı hem iktisadi birim düzeyinde hem de coğrafi düzeyde sağlayan ilginç bir deneme idi. Birleşik Amerika'daki 70'li yıllarda yaygınlaşan "Beşeri ilişkiler" hareketi yabancılaştırıcı üretim ilişkilerine karşı bir tepki olarak doğmuştur. Yine aynı yıllarda Cornell Üniversitesinde üzerinde çalışılan ve J. Vanek'in başını çektiği "People for Self-management" hareketi etkili olamamış ve özyönetimli Amerikan şirketleri iflas etmişlerdir.

Kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde özyönetim uygulamaları çelişki yaratmakta ve bu nedenle başarılı olamamaktadır. Kapitalist iş birimlerinde yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkiyi daha insancıl kılmak ve böylece işletmenin verimini artırmak son zamanlarda uygulanan yeni bir yöntemdir. Böylelikle çalışanın kararlara katılımı ve bu katılımı garantüleyecek siyasal düzenleme gibi konular yerini iyi işçi-patron ilişkilerine bırakmıştır.

Demokratik katılma Batı planlama kurumlarının uyguladığı yöntemle de gerçekleşmemektedir. Yani kullanıcıların planlama olayına başından katılmaları yerine uzmanların önerdiği paket içinden bir seçim yapma durumu ile sınırlı kalmaları kullanıcıları genellikle pazar mekanizmasının belirlediği çözümleri onaylaması beklenen edilgenliğe sok-

maktadır. Böylece demokratik planlama çalışmalarında oluşturulan katılma gereksinimi olayın siyasal boyutlarından kopararak bir strateji durumuna getirildi. Bu görüş planlama içinde katılma dışında daha başka stratejiler de bulunduğu peşin kabul etmektedir.

Merkezi planlama uygulaması ise insanları çevrelerinin sorunlarından ve çözümlerinden yabancılaştırmaktadır. Yerel yönetimler ise her ne kadar insanın algılayabileceği fiziksel çevrelerde yürütülen planlama çalışmaları için o çevrenin ölçeğine uyan katılma olanakları getirmekteyse de Thatcher örneğinde de görüldüğü gibi siyasal iktidarlar güç ellerinden yerel yönetimlerce parçalandığı an bu yönetimlerin her türlü denetimini merkeze çekmekte bir kuşku duymamaktadırlar.

Yerel örgütlenmelerin merkezin gücünü yıpratacağı kuşku tüm siyasal sistemler merkezlerinde görülmüştür tarih boyunca. Fatih Sultan Mehmet Anadolu'da beyliklerini kesin denetimi altına alarak Osmanlı Devletini güçlü merkez güçsüz yöre yapısına soktu. Buna karşı ortaçağ boyunca güçlü yerel yönetimlerinin getirdiği birikimlerden yararlanan Batı devletleri yüzyılımızda merkezin baskısı ile yörenin gelişmesini önlemeye çalışır görünüyor. Çoğulcu Demokrasinin beşiği geçinen ülkelerde merkezin yerel yönetimlere karşı gösterdiği büyük hoşgörüsüzlük giderek bu yerel birimlerden tüm planlama ve karar yetkilerinin alınması eğilimlerini ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'de birkaç yıldır yürürlükte bulunan yerel yönetimler yasaı belediyelere imar planları hazırlamak ve bunları gerçekleştirmek için büyük yasal ve ekonomik olanaklar getirmiş bulunuyor. Ancak merkezdeki iktidarın siyasal çizgisinde olmayan yerel yönetimler bu olanaklardan yoksun bırakılmaktadır. Böylece siyasal katılıma yerel özerklik getiren düzenlemelerin Anayasa'ya girmesi gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Yerel yönetimlerin özerkliği üniversitelerin özerkliğinden daha önemli boyutlarda demokratik kaulımın ortamı olarak belirginleşmektedir.

Görüldüğü gibi planlamada katılma sorunu siyasal çözümler gerektirmektedir. Yani Anayasa ile insanların mesleki, beşeri, sosyal örgütlenme hakları güvence altına alınmalı bu örgütler aracılığı ile planlama için değişik düzeylerde karar mekanizmalarına aktif olarak katılmalarının koşulları yaratılmalı ve yine Anayasa'da planlamada katılımı sağlayan yerel yönetimlerin özerkliği konusu kabul edilmeli.

Bugün planlamada katılım sorunu, demokrasi kurumlarının ve mekanizmalarının işletilmesi sorunu ile yakından ilgili olduğundan bir amaç haline gelmiştir. Katılımı salt uygulanması zorunlu göstermelik bir koşul olarak görmek yazıktır. Demokratik katılımı sağlayacak siyasi düzenlemeler yürürlüğe girdikten sonra ancak planlamanın amaçları yani başta belirttiğimiz insan-çevre ilişkilerinin kontrolü ve yönlendirilmesi sorunlarına gerçek anlamda girişilebilir.

* ODTÜ Ekonomi Bölümü 1980 yılı mezunu Londra'da Center for Communication and Information da görevli.

** KTÜ öğretim üyeliğinden emekli Ankara'da serbest araştırmacı.

Güvenpark Güncesi

Aydan ERİM*

"Güvenpark Öyküsü", son dört yılda farklı kollardan gelen bir dizi gelişmenin, belirli bir anda, belirli bir noktada keşişmesinin öyküsüdür.

Gelişmelerin ilki, yerel yönetimlerin değişmesine ilişkindir. 23.3.1984 de yayınlanan bir Kanun Hükmünde Kararname ile yerel yönetimlerde önemli yapısal farklar yaratıldı, "Büyük Şehir" düzenlemesi ve belediyelere imar planlarını onama yetkisi verilmesi yürürlüğe girdi.

Kararnamenin yayınlanmasından iki gün sonra da, 25.3.1984 de yerel seçimler yapıldı ve Ankara'da Büyük Şehir ve İlçe Belediyeleri tarafından yönetilmeye başlandı.

1983/84 yılları aynı zamanda, adı sonradan, "Çevre Duyarlılığını Yayma Grubu" olarak duyulacak bir grubun da oluşmaya başladığı dönemdir. Mimarlar Odası'nın, araştırma birimi çerçevesinde sürekli bir çevre komitesi oluşturma çabaları ile ilk kez bir araya gelen oldukça disiplinlerarası bir grup insanın bir bölümü, bu ve bundan sonra başlatılan bir girişim de yürümediği halde, çalışmalarını sürdürdü. Belirli bir çekirdek dışında katılanlarının sayısı da katılanlar da sürekli değişti ama grubun baştan seçtiği formel olmayan bir "ilgi, kaygı birliği" kimliği bu güne kadar gelebildi.

Seçimi kazanan ve Ankara'nın "ana" sı rolünü üstlenen yeni yönetimin ilk girişimleri arasında Kızılay'ın göbeğinde bir yer altı otoparkı ve çarşısı projesi yer aldı. Böylesine bir projeye de en uygun "arsa"nın, Güvenpark'ın altı olacağı düşünülmüş olsa gerek, zira projeyi yarışma yolu ile elde etmek için bir jüri oluşturuldu. Jürinin ömrü çok kısa oldu. Konuyu inceler incelemeyiz, Altunsoy'a böyle bir projenin yanlışlığının anlatılıp bu girişimden vaz geçmesinin önerilmesine karar veren jüri, emekleri için teşekkür edilerek dağıtıldı. Aklın yolu bir olsa da proje elde etmenin birden fazla yolu olduğu için, Başkan bu kez "müellifini arama" yolunu 6-7 kişiden öneri almaya çevirdi ve sonunda, fikrini projeye dönüştürecek kişileri buldu. Seçilen büro verilen

programı revize ederek çalışmalarına başladı. Bu işler 1985 içinde olmaktadır. Proje çalışmaları sürerken, Belediye git gide sabırsızlanmakta, ihaleyi bir an önce açabilmek için müellifi sıkıştırılmaktadır. Proje bütün teknik karmaşıklığına, know-how gereklerine rağmen büyük bir hızla, 1986 başında tamamlanmıştır.

Ancak, hemen ihale açıp inşaata başlamak isteyen Belediye, bu "kent için yararlı" telaşı arasında bir iki noktayı unutmamıştır. Güvenpark, bir yeşil alandır ve çarşı ile otoparkı kimse yeşil alan sanamayacağı için bir imar planı değişikliği gerekmektedir. Ayrıca bu çapta bir proje için çok ciddi ve kapsamlı bir fizibilite raporunun hazırlanması gerekir, üstelik o alandan kaldırılacak olan duraklara ilişkin de hiç bir çözüm düşünülmemiştir.

Projeyi bir acele tamamlatan hatta ihale broşürünü de müelliflere hazırlatan Belediye'nin hızı bu noktada kesilir ve ihale bir türlü yapılamaz.

İmar planı değişikliği 11.4.1986 da Büyük Şehir Belediye Meclisi gündemine girer ve Bayındırlık, İmar İskan İşleri Komisyonu'na yollanır. Komisyon, 14.5.1986 da değişikliği kabul edip, raporunu Meclis'e yollar ve 15.5.1986'da karar onanır.

Yasaların öngördüğü, bu tür kararları herkesin duyabileceği gibi ilan etmek yükümlülüğünü gereğince işletmek adet olmadığından, kamu oyu bu aşamada Güvenpark'ta yapılmak istenenlerden habersizdir...

Belediye yaz sonuna doğru ihaleyi yapar ve çok kısa bir süre sonra da nedendir bilinmez bu ihale iptal edilir. Bu arada bir "paralel öykü" daha gelişmektedir.

Güvenpark'ta yarışma faslı geçilmiş, proje de elde edilmişken, anlaşılan merkezin de merkezine 1500 araçlık otopark yapılması yeterli görülmez ve altı da birdir üstü de bu Kızılay'ın denir ve benzer fonksiyonlar için Zafer Park'ta da işe girilir.

1986 yılının 28 Mart günü Zafer Park'ta ağaçlar kesilmeye başlar.

Kör talihe bakın ki, bu parka bakan binalardan biri Danıştay binasıdır ve olayı gören 41 Danıştay üyesi hemen İdare Mahkemesine başvurup yürütmeyi durdurma kararı alırlar ve bu gelişme basında yoğun olarak işlenir... 1.10.1986 günü burada yapılan plan değişikliği iptal edilir ve 1987 Ocak ayı başında da iptal kararı Danıştay'da onaylanır.

* 1961 yılında ODTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümünden mezun oldu. 1961-68 yılları arasında İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesinde çalıştı. 1968-82 tarihleri arasında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünde öğretim üyeliği yaptı. 1975-77'de İzmit Belediyesi Yeni Yerleşmeler Müdürlüğü'nde çalıştı. 1982-84 tarihleri arasında Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı Uluslararası İlişkiler Daire Başkanlığı yaptı.

1986 yılı içinde bir gelişme daha olur. Belediye öncülüğünde, Ankara Mesken Sanayii ve İnşaat A.Ş. şirketi kurulur.

Yaptığı ihaleyi iptal etmiş olan Belediye, Güvenpark işini, 24.12.1986 tarihli bir protokolla bu şirkete verir, protokol Büyük Şehir Belediye Encümeni'nde 12.2.1987 de onanır ve yürürlüğe girer.

Yeni yüklenici kısa bir süre sonra parkta ön hazırlıklarına, şantiye binasının yapılması ve park etrafına direklerin dikilmesi ile de kamu oyu yoğun bir şekilde Güvenpark'la ilgilenmeye başlar.

Herkes gibi Çevre Duyarlılığı Yayma Grubu da artık konu ile ilgilenmekte, ne yapılabileceğini tartışmaktadır.

Grupta iki karar alınır. Bir kampanya başlatılıp kamu oyunun ilgisi çekilecek ve projenin durdurulması yönünde desteği sağlanacaktır. Öte yandan yasal yoldan da gerekenin yapılması işini üç kişi üstlenir. Zafer Park iyi bir örnektir ve bir dilekçe hazırlanıp, 1987 Mayıs ayı başında dava açılır. Dilekçe 5 Mayıs'ta verilir, 8 Mayıs'ta yürütmeyi durdurma kararı çıkmıştır.

Dava normal seyirini izlerken kampanya hız kazanır ve basında Güvenpark olayı yoğun olarak yer alır. Kampanyayı çok farklı sosyal ve politik kesimden insanlar destekler. İmza sayısı 60.000'e yaklaşır. Ancak Belediye için olay bir takım kimselerin ilgi çekmek için başvurdukları bir yoldur ve eğer ilgi çekmek isteniyorsa, gidip Akropol'ü yakmaları

veya zem zem kuyusuna zehir atmaları önerilmektedir. Sonuçta bunca imzalı dilekçe kabul edilmez ve Belediye Valiğe ve savcılığa suç duyurusu yapar...

Bu yazı yazıldığı sırada, Güvenpark davası sonuçlanmış, ancak karar henüz yazılıp taraflara bildirilmemiştir.

Güvenpark olayı, halkın katılımı, duyarlılığı ve kente ne sahip çıkması açısından ilginç bir deneyim oldu ve "örnek" olarak önemini hep koruyacaktır Ankara'da.

Geçen 9 aylık süre içinde ortaya yedi grup çıktı farklı tavırları olan ve birbirleri ile farklı ilişkiler içine giren: Davacılar, kampanyacılar, Ankara Büyük Şehir Belediyesi, proje tasarımcıları, projenin yüklenicileri, Bilirkişi ve Mahkeme Heyetleri...

Son iki grup, fonksiyonları gereği taraflar arasında tarafsız bir konumda kaldılar.

Belediye, davacılar, kampanyacılar, bilirkişiye ve bir ölçüde mahkeme heyetine karşı tavır aldı...

Müellif, davacıları da kampanyacıları da suçladı, yüklenici konusunda ise ciddi şüpheleri olduğunu dile getirdi...

Yüklenici, varsa, zararının sorumlusu Belediye iken, hakkını oradan değil de davacılar karşısında aramayı seçti...

Davacılar ve kampanyacıların konumu ise hep Güvenpark'tan yana oldu...

Bu ilişkiler bütününi dava tümü ile sonuçlandırıldığına tüm ayrıntıları ile yazıp kalıcı kılmayı amaçlıyoruz...

Evet, "Otopark Değil Güvenpark"!

Güvenpark Güvenpark

BELEDİYE'NİN BETAOPARK PROJESİ

Ankara, hava kirliliğinde dünyanın önde gelen, kişi başına Sesil alan miktarında, Sonda gelen kentlerinden biri.....ya

ve otopark projesi, şehrin ortasında, kalmış bir avuk, ağaçlarımızı anılarıyla, tarihleriyle birlikte yok ediyor. ve otopark projesi bizlere daha çok hava kirlenmesi, daha çok gürültü, daha çok yığılma getiriyor.

Proje yaklaşık bir ağızla, şimdiki GÜVENPARKIN 75-83'ünü betanlaştırıyor. yeni düzenlemenin altında, parkın 270'indeki mevcut bitki örtüsünü kaldırıyor. ve % 8 oranında beton asfalt bir genişleme getiriyor.

ALTI OTOPARK ÜSTÜ BETAOPARME PARK

Corusunun beton çalısı üzerine serilen toprakta hangi ağaç yetişir? Eskiden ağaç bir park olan Zafer Cırsının üstü bugün ne kadar park ise, GÜVENPARK da ona benzer bir park olacaktır.

Bilimsel ölçülere uymayan bir proje kararı. Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Yapılabilirlik araştırması olmamış, Çevre etki araştırması yapılmamış, Planlama Teskilatına onaylatılmamış, Ankara Ana Ulaşım Planı ilkelizine ters desen, İmarî proje jürisinin böyle bir projenin Yapılmaması dağırlusunda görüş bildirdiği bir proje kararı, ANKARA HALKI yararına olabilir mi?

Daha Çok Yaya Bölgesi

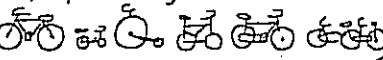
Daha Az özel Araç Şehrin merkezi çarşı, çok sayıda yayanın hergün kullandığı bir bölgedir... Öyleyse, merkezde yaya bölgeleri artmalı, özel araçların günbaya lgal ettiği alanlar ise hiç olmamalıdır.

Toplulaşıma sistemini gerçekleştirmek

yerine şehir merkezine özel araçla gelmeyi özendirir, ulaşım sorununu dünyanın hiç bir yerinde çözemedi. özel araç sahipleri için bile çözemedi. Çünkü, bu özendirme, ile merkez, daha çok özel araç çekmektedir. Araçların yar talebi artacaktır. Sonuç: daha çok trafik sıkışmasıdır.

Otoparklar şehir merkezinin dışında olmalı

Şehir merkezi, avın olurma odası gibidir. Odaya çizmeye - ayakkabıyla girmediğimiz gibi, merkeze de, özel araçla girmemeli. Ayakkabılar odanın ortasına yığılmadığı gibi, özel otolar merkezin ortasına park edilmemeli. Otomobiller merkezin dışında bırakılmalı. Çok iyi denetlenen bir otopark uygulamasına paralel olarak işletilmesi gereken sığınıştıye - Maltepe - Kocatepe ve otoparkları gibi.....

PARKLAR BEBEKLER GİBİDİR

• AĞAĞLARIMIZI YOK ETMEYİN •

• İHTİA KAMPANYASINA KATILIN •

Güvenpark

ANKARANIN ORTASINDA YENİLENEBİLİR BİR PARK

PARKLAR insanlar için, Otoparklar ise otomobiller için.

Kökünü toprağın derinliğine salmış ağaçların, Çınarı, kestaneyi, meşeyi, çamı, halıyıcı musluk? Şehirin merkezini ağaçların gölgesinden vazgeçebilir miyiz?

PARKLAR bir ADA gibidir

PARKLAR, zehirli egzaz gazı salmaz gürültü yapmaz, ağaçlarıyla havayı temizler. PARKLAR duman çıkarmaz, yağmurluğu artırmaz.

PARKLAR, AĞAÇ PARKLAR şehir içinde iklimi yumuşatan küçük bir ADA gibidir. PARKLAR, AĞAÇ PARKLAR şehirlerin, şehir içinde DOĞA ile sınırlı da olsa, ilişki kurabildikleri en der yerlerden biridir.

Koyu gölgeli ağaçlarıyla şehrin ortasında milyonlarca kişinin dolaysız veya dolaylı yararlandığı GÜVENPARK'ta otomobillere kurban edebilir miyiz?

Güvenpark

bir PARK bir Otopark ve BİZ İNSANLAR

Otopark ve caddesi inşaatı şantiyesi kurulmadan,

bu şehirde yaşayan ve her gün şehrin merkezini kullanan, milyonlarca kişinin yani bizlerin, çevre miz e karşı ne kadar duyarlı olabileceğimizin düşünülmesi gerekmeyiştir?

Şehrin, içinde yaşadığımız parçaları değişikliğe uğrulanmadan, bu şehirde yaşayan bizlerin de, bu düşüncelerin tartışılmasına katkıda bulunması, şehirliğin kendi çevreleriyle ilgili kararlar demokratik katılımı ne dede n söylenmesin?

Neden içinde yaşadığımız şehirlerin biçimlenmesinde, bizler;

teknokratların burjuvazinin dama tahtan üstündeki taşları gibi olalım?

Şehirliyle açık katılımca bir planlamada yapılabilir

İSTEDİĞİNİZ GÜVENPARKI, PROJEYLE KARŞILAŞTIRILMAYIŞI

GÜVENPARK Otopark Yeraltı Garajı
Toprak - Beton
Ağaç - Demir
Çalı, Çimen - Asfalt
Temiz hava - Egzaz gazı/duman, kirliliği hava
Ağaç gölgesi altında insanlar - Yer altında insanlar, otomobiller
sakin düşünme - konuşma kalabalıklar
Azıcık sessizlik - Gürültü
küçük bir iklim adası - kavurucu iklim, yapay iklim
doğanın kendi düzeni - insan eliyle yapılmış ve tekdüze bir çevre
değişiklik - Yapaylık

Güvenpark

NASIL BİR PARK OLABİLİR?

Şehrin merkezi, kazın olarak, yaya dolaşımının ön planda tutulduğu, yayaların egemen olduğu bir alan olmalıdır.

Böyle demelidir ki, GÜVENPARK, alus-veris yorgunlarının, çocukların, yaşlıların, genç savgılarının yararlandığı bir yer olsun.

Sıkışıklıktan/kalabalıktan/konusmalarından, gürültüden/egzaz gazından, kaçabildiğimiz bir yer olsun.

Çocuk arabaları, tekerlekli bisikletler gezsin parkta. çocuklara park oyuncakları sunulsun. Her yaşta insanın, belki bir bitkiyle, ağaçla, belki bir kuşla, kelebekle, belki ağaç gölgesindeki sinekle,

diğer insanlarla, tanışma imkanı bulabileceği bir yer olsun.

İsteyen kitabını-gazetesini okusun sessizce, isteyen çalgısını çalsın, müzik dinlesin. İsteyen tiyatro oyununu süsün, ağaçların gölgesi altında.

Beyaz örtülü bir masanın üstünde dandurmalar, çörekler sekerlemeler satılsın. Çocukların çemberler, fırıldaklarla konuşacağı ağaç bir ada olsun GÜVENPARK, şehrin ortasında.

BİZ ANKARALILAR İSTİYORUZ, NEDEN OLMASIN?

BİZ ANKARALILAR İSTİYORUZ, NEDEN OLMASIN?

BİZ ANKARALILAR İSTİYORUZ, NEDEN OLMASIN?

BİZ AĞAÇLARI İSTİYORUZ • Otopark DEĞİL GÜVENPARK • İZLA KAMPANYASINA KATILIM

Güvenpark Kampanyacıları; plancıları, mimarları, kadınları, çocukları, KENTLİLERİ bu broşürle şenliğe ve imza kampanyasına çağırıldılar.

Odamız da yaptığı basın açıklamasıyla bu kampanyayı destekledi. Üç Kentli'nin açtığı dava sonuçlandı ve Ankara 6. İdare Mahkemesi Güvenpark'ın Otopark yapılmasını planlama ilkelerine, şehircilik kurallarına ve kamu yararına aykırı bula- rak iptal etti.

Bir "Kentsel İmece" örneği; Zafertepe Gecekondu Çevresi Geliştirme Projesi

A.FARUK GÖKSU*

Türkiye'de gecekondu alanlarında yaşam standartlarının yükseltilmesini bir örgütlülük içinde sağlamayı amaçlayan ilk girişim, Kent-Koop önderliğinde 4.5.1987 tarihinde kurulan S.S. Zafertepe Gecekondu Çevresi Geliştirme Kooperatifi (Kısa adı ÇEVRE-KOOP) tarafından gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de gecekondu alanlarındaki sorunları çözmek için ilk kez bir araya gelen bir sivil toplum örgütünün amacı kooperatif ana-sözleşmesinde şöyle belirlenmiştir.

"Gecekondu alanlarında yaşayan nüfusun başta çevre düzenlemesi olmak üzere fiziksel ve toplumsal gereksinmelerinin karşılanması için biraraya gelmelerini sağlamak ve sorunlarına ortak çözüm yolları aramaktır."

Gecekondu projesinin gerçekleştirileceği Zafertepe mahallesi Ankara'nın güney-doğu kesiminde Çankaya Belediyesi sınırları içinde yer almaktadır. Mahallenin batısı İmarlı Küçükkesat Mahallesi, doğusu Türközü Mahallesi, kuzeyi Arkatopraklık Mahallesi güneyi ise Umut Mahallesi gecekondu bölgeleri ile çevrilmiştir.

Zafertepe gecekondu mahallesi bir tepe üzerine kurulmuştur. Eğimin ortalama % 40'ın üzerinde olduğu bu mahallede bütün sosyal hizmet birimleri tepenin üzerinde yer almış, konut alanları ise tepenin yamaçlarına dağılmıştır.

Bölgenin arazi kullanımı konut, ticaret ve sosyal hizmet olarak ilkokul ve camiiden oluşmaktadır. Bölgede park, oyun alanı ve çocuk bahçesi bulunmamaktadır.

Yaklaşık 9000 kişinin yaşadığı Zafertepe gecekondu mahallesinin büyük çoğunluğunu konut alanları oluşturmaktadır. Bölge içinde konutlar, kat yüksekliklerine ve yapı kalitelerine göre çok fazla çeşitlilik göstermemesine rağmen tepenin üzerinde bulunan ve kent ile bağlantı sağlayan ana yol üstünde biraz daha iyi ve 2 katlıdır.

Bölgenin çok az bir kısmını ticaret kullanımı oluşturmaktadır. Zafertepeliler alışverişlerini tepenin üzerindeki ana yoldaki ticaret birimlerinden ya da büyük çoğunlukla Küçükkesat bölgesinden yapmaktadırlar.

Zafertepe gecekondu bölgesinde çocuk bahçesi, park, oyun alanı bulunmamaktadır. Yeşil alan gereksinmesi konutların bahçesindeki ağaçlardan sağlanmaktadır. Bölgenin en alt kısmında eski İncesu Deresi etrafında bulunan özel

mülkiyetteki alanı da hesaba kattığımızda bölge yeşil bir görünüm kazanmaktadır.

Bölgede bir ilkokul ve iki cami yer almaktadır. Sağlık ile ilgili kullanımlar Zafertepe'de yer almamaktadır. Bu tür gereksinimler kent merkezinin yakın olması nedeni ile bu alanlardan karşılanmaktadır.

Zafertepe'ye taşıt ulaşımı, tepenin en üst noktası ile en alt noktası üzerinde bulunan ana yollar ile sağlanmaktadır. Ancak tepenin alt noktası ile üst noktası arasında eğimin yüksek olması nedeniyle taşıt ulaşımı yoktur. Yalnızca bölgenin birkaç yerinde çıkmaz sokaklarda taşıt ulaşımı sağlanmaktadır.

Bölgenin en önemli sorunu, tepenin oldukça dik olması nedeniyle yaya ulaşımıdır. Bütün sosyal hizmetlerin tepenin üzerinde bulunması nedeniyle, tepenin yamaçları ve eteklerinde oturan halk, hizmet birimlerine ulaşmak için kendilerinin oluşturdukları dik ve tehlikeli yaya yollarından büyük zorluklarla geçmek zorundadırlar.

Zafertepe gecekondu bölgesinin altyapı olarak su, elektrik sorunu yoktur. Ancak bölgenin bazı yerlerinde gerek yoğunluğun artışı, gerekse mevcut şebekenin eskimesi ve bölgenin çok eğimli olması nedeniyle kanalizasyon sorunu bulunmaktadır.

Buraya kadar yazılanlar, Zafertepe gecekondu bölgesinde ivedilikle çözülmesi gereken önemli sorunların neler olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunlar bütün gecekondu alanlarımızın sorunlarıdır.

Bütün bu sorunların çözümü merkezi ve yerel yönetimlerin sorumluluk alanı içerisine girmektedir. Ancak, kamunun kentsel hizmetlerinin üretilmesinde kentleşme hızının gerisinde kalması bu sorunları üst üste yığılmaktadır. Sorunların çoğalması ile birlikte çözümü de zorlaşmaktadır.

Gecekondu projesinin amacı, bu alanlarda halkın biraraya gelerek bir örgütlülük içinde şimdiye kadar sorun olmaktan başka birşey olmayan bazı sorunlarını kendilerinin çözmesidir.

Bu nedenle, Zafertepe gecekondu bölgesinde, Çevre-koop çautısı altında birleşen Zafertepelilerin ilk aşamada kendilerinin çözebilecekleri sorunları ortaya çıkarıldı.

Bu sorunlar,

- Sosyal hizmetlere ulaşılabilirlik (merdiven)

- Park, çocuk bahçesi, meydan düzenlemesi

- Eğitim (Bıçki-dikiş-okuma-yazma vb)

- Spor

* 1984'te ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümünü bitirdi. Halen Kent-Koop'da Kent Plancısı olarak çalışmaktadır.

Kent-Koop uzmanlarınca, ilk aşamada saptanan bu sorunların çözümüne ilişkin öneriler geliştirildi ve bunlar tartışıldı. Çevre-Koop Yönetim Kurulu 18.6.1987 günkü toplantısında ise bölgede, fiziksel proje kapsamında tepenin en alt ve en üst noktasını birleştirecek ve hizmet birimlerine ulaşılabilirliği sağlayacak olan 4 merdivenin öncelikle yapılmasına karar vermiştir.

Ve projenin gerçekleştirilmesi amacıyla 1.6.1987 tarihinde Kent-Koop ile Çevre-Koop arasında görev dağılımını belirleyen bir protokol Zafertepe Ayyıldız Kiraathanesinde imzalanmıştır.

ÇEVRE KOOP/KENT-KOOP İŞBİRLİĞİ

Gecekondu projesindeki işbirliği, Zafertepe mahallesi sakinlerinin bir araya gelerek kurdukları bir sivil toplum örgütü olan Çevre-Koop ile yine bir sivil toplum örgütü olan Kent-Koop işbirliği ile gerçekleşmektedir.

Bu işbirliği kapsamında imzalanan, gecekondu projesi protokolu, projenin gerçekleştirilmesinde Çevre-Koop'un ve Kent-Koop'un karşılıklı hak ve sorumluluklarını belirlemektedir.

Kent-Koop ve Çevre-Koop Yönetim Kurullarınca onaylanan protokol uyarınca; her iki sivil toplum örgütü, proje için yardımlarda bulunacaktır. Gecekondu Projesi Protokoluna göre projenin uygulanmasına ilişkin görev dağılımı şöyledir:

- **PROJE:** Fiziksel çevre ile ilgili her türlü planlama mimari ve mühendislik projeleri Kent-Koop uzmanlarınca yapılacaktır. Ayrıca, gerek duyulması halinde yine Kent-Koop uzmanlarınca toplumsal projeler de hazırlanacaktır.
- **MALZEME-ARAÇ-GEREÇ:** Projenin uygulanmasında kullanılacak malzeme-araç-gereçler için Kent-Koop'un imkanları kullanılacaktır.
- **TALEP:** Talep örgütlenmesi Çevre-Koop tarafından yapılacaktır. Ancak, Kent-Koop bilgi deneyimine dayanarak örgütlenme konusunda kooperatife destek sağlayacaktır.
- **İŞGÜCÜ:** Projenin uygulanmasında gereksinim duyulan işgücü kooperatif tarafından örgütlenecektir. Başka, bir deyişle, Çevre-Koop projeye ortaklarının özkatılım-

larını katacaktır. Ancak, kalifiye işlerde Kent-Koop önderliğinde kurulan (Yapı Ustaları ve İşçileri Emek Kooperatifi Emek-Koop tarafından işgücü desteği sağlanmaya çalışılacaktır.)

Gecekondu Projesi protokolunda yer alan işbirliği çizelgede gösterilmektedir.

GÖREV DAĞILIMI

	KENT-KOOP	ÇEVRE -KOOP
Proje	Yapım	Katılım
Talep	Destek	Örgütlenme
Malzeme-Araç-Gereç	Temin	—
İşgücü	Destek	Özkatılım

Çizelgeden de anlaşılacağı üzere gerek merkezi gerekse yerel yönetimler bu işbirliği kapsamı içinde yer almamıştır. Kent-Koop, bu projeyi merkezi yönetime, yerel yönetimlere ve gecekondualarda yaşayan insanlara örnek olmak üzere başlatmıştır.

Nitekim, ilk uygulama kısmında değineceğim üzere, merkezi yönetim, örneğin toplumsal projelerde (biçki,diki, spor vb) bu işbirliği kapsamı içinde yerini almaya başlamıştır. Kuşkusuz zamanla yerel yönetim de bu model içinde yerini alacaktır.

ÇEVRE-KOOP'UN İLK UYGULAMASI

Çevre-Koop Yönetim Kurulu tarafından fiziksel boyutu-na ilişkin öncelikle 4 adet merdiven kararı alınmasının hemen ardından ilk uygulamaya geçildi.

Uzunlukları 90 m. ile 150 m. arasında değişen 4 adet merdiven projesi bölgenin farklı yerlerinde insanları tepenin en alt noktasından en üst noktasına ulaştıracak nitelikteki yollar üzerinde yer almaktadır.

İlk uygulama 26. sokak ile tepenin üzerindeki ana yoldaki hizmet birimlerine ulaşılabilirliği sağlayan 110 m. uzunluğunda 130 basamaklı merdivenin yapılmasıydı.

Protokole göre Kent-Koop ilk merdiven uygulaması için gerekli malzemelerden merdiven kalıp tahtası ve beton gereksinmesini karşıladı, Merdiven kalıplarının hazırlanmasından sonra, gecekondu bölgesinde oturan çocuklar kadınlar erkekler kalıpların içini çevreden topladıkları taş parçaları ile doldurarak blokaj işini tamamladılar.

26.7.1987 Pazar günü ilk merdivenin üretimi için saat 10.30 da toplanan gecekondu halkı, merdiven kalıplarının iki tarafına dizilerek en alt basamağın önünden kovalarla gelen betonu en üst basamağa ulaştırıyorlar, üst basamak doldukça aşağı doğru iniliyor, yorulan kişilerin yerini dinlenen kişiler olarak kalıba beton dökülüyordu. Böylece 110 m uzunluğunda 130 basamaklı merdiven üretimi 4 saat içinde bitiriliyordu.

Bu merdiven üretimine coşku ile katılan insanların aynı günün akşamı daha henüz prizini almamış merdiveni kullanma heyecanını tüm Kent-Koop çalışanları ve Zafertepeliler birlikte yaşadık.

İşte, Kent-Koop kırsal kesim insanının tipik toplumsal davranışlarından biri olan bu birlikte başarma heyecanını bu projede yöneltmeye çalışmıştır.

Amaç, bu insanlarımızın özünde varolan "imece" geleneklerinden kentsel alanda karşılaştıkları sorunların çözümünde de yararlanabilecekleri bilincini kazandırmaktır.

"Kentsel imece" olarak adlandırdığımız işbirliğinin ilk örneği olan bu merdivenin ardından bölgenin farklı yerlerindeki 2.,3. ve 4. merdivenlerin üretimi de aynı metotla gerçekleştirilmiştir.

Bu ilk merdiven uygulaması Zafertepe'liler için her türlü hizmete ulaşmanın sembolü oldu.

Bu projenin hemen ardından, Zafertepeli genç kızlar ve kadınlar Çevre-Koop'dan biçki-dikiş ve okuma-yazma öğrenmek, çocuklar ise spor olanakları için talepte bulundular.

Bu talepleri değerlendiren Çevre-Koop Yönetim Kurulu bölgede biçki-dikiş kursu açılması ve spor olanakları sağlanması için gerekli kamu kuruluşları ile ilişkiye girdi.

Zafertepe'de, meslek kursları kapsamında biçki-dikiş ve trikotaj kursları açılması için Çevre-Koop ile Çankaya Halk Eğitim Merkezi arasında 20.6.1987 tarihinde bir protokol imzalanmıştır.

Protokole göre, eğitim için gerekli öğretmen ve araç gereç Halk Eğitim Merkezince, kursların yapılacağı binanın kiralanması ise Çevre-Koop'ca sağlanacaktır.

1.10.1987 tarihinde, yaklaşık 70 kadar Zafertepeli genç kız ve kadının katılımı ile başlayan eğitimin sonucunda üretilen ürünler değerlendirilecek, eğitime katılanların ev ekonomisine katkıda bulunmaları kooperatif tarafından sağlanacaktır.

Diğer taraftan, Zafertepeli çocuklar ve gençler 3 dalda (futbol, basketbol, koşu) örgütlenecek spor sahası ve malzeme talebinde bulundular. Yine kooperatif konu ile ilgili olan kuruluş Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğüne başvurarak gerekli spor sahası malzemesini temin etmiştir.

Böylece, Zafertepe gecekondu bölgesinde merdiven üretimi ile başlayan fiziksel altyapı alanındaki işbirliğinden toplumsal altyapı alanındaki işbirliğine gidilmiş oldu.

SONUÇ

Türkiye'de kent insanının gerek duyduğu pek çok hizmet bulunmaktadır. Bugüne kadar kentsel hizmetler kamu tarafından yeterince karşılanamamıştır. Bu nedenle, kent insanının kendi kentsel gereksinimlerini karşılaması için örgütlenmeye girmesi gerekmektedir.

Örneğin, kamu kesiminin konut üretiminde yetersiz kalması kent insanını bu sorunları çözmek için sivil toplum örgütlerinde bir araya getirmiştir. Türkiye'de Batı-kent projesi ile konut sorununa bir örgütlülük içinde çözüm arayan Kent-koop diğer hizmetlerin üretiminde de kent halkının örgütlenmesi gerektiğine inanmıştır.

Bu nedenle, Kent-Koop'un kent halkının konut dışında da yine örgütlenerek çözebileceği sorunlarla ilgili olarak başlattığı projelerden biri olan "Gecekondu Çevresi Geliştirme" girişimi gecekondu halkının kendi yaşam düzeyini yükseltmesini amaçlamaktadır.

Çeşitli dönemlerde sadece gecekondu tapu verilmesi konusunda ilişki içinde bulunan kamu, bugüne kadar gecekondu halkının imece gücünden ve dinamizminden yararlanmamıştır. Kent-Koop'un bu projeyi başlatmış olması merkezi ve yerel yönetimlere, kentsel gelişmeye yönelik alacakları her türlü kararlarda gecekondu halkının imece gücünden ve dinamizminden yararlanmasını getirecektir.

Örneğin, bu proje, bugün gecekondu tapu verilmesi ve yoğunluk artırılması nedeniyle yerel yönetimler tarafından hazırlanan imar ıslah planları kapsamında daha etkin ve gerçekçi, uygulanabilir kararların alınmasını getirecektir.

Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin kentsel hizmetlerin üretiminde bir araya gelmeleri kentleşmenin çağdaşlaşmasını ve kentsel yaşamın demokratikleşmesini de beraberinde getirecektir.

Kent yenilemesinde sakinlerin planlamaya katılması -Federal Almanya'dan örnekler-

Ali VARDAR*

Federal Almanya'da yapılan kent planlamasının önemli bir bölümü kent yenilemesine yöneliktir. Bu çalışmaların yasal dayanağını temelde iki yasa oluşturur:

1. Federal İmar Yasası (BBauG)(1).
2. Kent Gelişmesini/Yenilenmesini Teşvik Yasası (StBauFG)(2).

1.7.1987 tarihinden itibaren mevzuatı basitleştirmek amacıyla bu iki yasa, içerikleri pek değiştirilmeden, tek bir yasa (BauGB)(3) toplanacaktır. Halkın planlama ve uygulama sürecine katılmasının sınırları yukarıdaki yasalarca belirlenmiştir. Ancak belediyeler uygulamada yasaların öngördüğü katılım olanaklarını genelde -özellikle kent yenilemesine yönelik planlamalarda- daha da genişletme eğilimindedir.

Yenilemeye yönelik planlamalarla, planlanan/yenilenmesi düşünülen alanlardaki mekansal değişikliklerin yanında, o çevrede yaşayan insanların yaşamları da -kaçınılmaz olarak- kısmen büyük değişikliklere uğramaktadır. Bu bakımdan kent yenilemesi, hemşerilerin planlamaya katılımının en fazla sağlanabileceği/sağlanması gerektiği planlama türüdür.

Federal İmar Yasası ve Kent Yenilenmesini Teşvik Yasası planların/taslakların sadece belediye meclislerince görüşülüp kararlaştırılmasını yeterli görmez. Bu yasalara göre:

1. Belediyelerin bir yöre için plan yapma kararı kamuya açıklanır (BBauG, Md. 2(1); StBauFG, Md. 4(3)).
2. Belediye planlamanın amaç ve hedeflerini kamuya duyurur (BBauG, Md. 2a (2)).
3. Belediyeler mümkün olduğu kadar erken olarak, hemşerilere planlamayla ilgili görüş belirtme ve tartışma imkanı hazırlar. Burada planlamanın muhtemel sonuçlarının neler olacağı belirtilir. Eğer varsa farklı çözüm yolları gösterilir (BBauG, Md. 2a).

* Lisans: 1973 ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Yüksek Lisans: 1978 ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Tez Konusu: Kent Planlamasında Kurumsal Yapı Arayışları
Çalışmaları: - 1973-1978 arası İsparta, Niğde ve bazı küçük yerleşmelerin imar planı çalışmalarına katkısı oldu.
- 1978'den bu yana Federal Almanya'da Hamburg'ta,
- 1980'den bu yana Hamburg Belediyesi Kent Yenileme Dairesinde çalışıyor.

4. Yenileme hazırlık araştırmalarında, o yöredeki mülk sahiplerinin, kiracı ve kullanıcıların yenilemeyle ilgili görüş ve önerileri alınır, öngörülen yenilemeye katılma niyet ve düşünceleri saptanır (StBauFG, Md. 4).

Görüldüğü gibi, planların/taslakların sadece belediye meclislerince görüşülmesi ve karara bağlanması yeterli görülmemiş, bundan önce planların kamuoyunda etraflıca tartışılması zorunluluğu getirilmiştir. Kent yenilenmesinde daha da ileri gidilerek, yöre sakinleriyle planlama aşamasında öngörülen görüşmelerin ötesinde, tüm uygulama süresince de belediyenin plandan etkilenenlerle (mülk sahibi ve yöre sakinleriyle) görüşmelerini sürdürmesi öngörülmüştür (StBauFG, Md. 8 (2)).

Planlama sürecinde epey zaman -ve hatta para- kaybına (?) neden olan "sakinlerle diyalogun" kurulması çeşitli nedenlerle açıklanabilir:

- Planlamanın getirdiği nimet ve külfetler bu yolla dolaysız tartışılıp, hakça dağıtılabilir;
 - Yenileme planları ayrıntıları da içerir; bu ayrıntılı kararları en iyi değerlendirebileceklerden biri de o yörenin sakinleridir;
 - Sakinlerle görüşmeler sonucunda, planın sakinlerce benimsenmesi veya benimsenebilecek planların ortaya çıkması sağlanabilir. Bu benimseme ileride yatırıma, ilgiye, bakıma dönüşebilir;
 - Kamuoyundaki tartışmalar yerel politikacıların karar vermesini kolaylaştırır;
 - Planlamadan tüm etkilenenler için sistem berraklaşır; süreç, amaçlar, araçlar, yetki ve sorumluluklar, olanaklar, zamanlama, riskler, çelişkiler ortaya çıkar;
 - Planlamadan etkilenen hemşeriler arasında belirli çıkarlar etrafında örgütlenmelere gidilmesi, dolaylı olarak (tartışma ortamının yaratılmasıyla) özendirilir; böylece çıkarların daha verimli ve etkin bir şekilde savunulmasına yardımcı olunur;
 - Planlamadan etkilenebilecekler kendilerini planlamanın getirmiş olduğu kararlara göre zamanında ayarlayabilirler;
 - Sosyal devletin görevlerinden biri de, planlamanın bazı bireylere getirebileceği külfetleri en aza indirmektir. Bu da hemşerilerin derdini dinleyerek, onlara maddi ve manevi yardımlar sağlayarak gerçekleşir.
- Bu nedenler daha da çoğaltılabilir.

Yenileme bölgelerinde belediye ile sakinler arasındaki bilgi/eleştiri alışverişi tüm uygulama ve inşaa süresince (tecrübelerle göre bu süre ortalama 10-12 yıldır) devam ettirilir. Belediye -planlamadan etkilenenler diyalogu çeşitli olanaklar aracılığıyla özendirilir/sürdürülür. Bu olanakların başlıcaları şunlardır:

1. Belediyenin yerel büroları
2. Belediyece yayınlanan gazete ve broşürler.
3. Tartışmalı toplantılar ve sergiler
4. Yenileme kurulları
5. Sosyal plan

Kent yenilemesi genelde, yenilenmesi gerekli olan alanlarda oturan insanların yaşam koşullarını iyileştirmek, o yörelerin mekansal ve hatta sosyal sorunlarını gidermek/azaltmak amacıyla yapılır. Geniş alanlardaki eski yapıların tümünün veya çoğunluğunun yıkılarak, alan temizleme türü yenileme çalışmaları Federal Almanya'da son 10-15 yıldır pek görülmemektedir. 1960-1970'lerde yapılan "alan temizleme" uygulamaları birçok kentte yaralar açmış, halkta kent yenilemesine karşı bir tedirginliğin doğmasına neden olmuştur. Bu tedirginlik son yıllarda gerçekleştirilen birçok duyarlı uygulamalara karşın hala giderilememiştir. Ayrıca "alan temizleme" türü yenilemelerin bir kente getirdiklerinin götürdüklerinden fazla olduğu görülerek bu tür uygulamalardan vazgeçilmiştir. Bu yüzden kent yenilemesinde amaçlardan birisi de yenileme bölgesinde oturan insanı başka yere gitmeye zorlamak değil, o insanı yenileme sürecine kazanmaktır. Böyle bir genel hedef ışığında, yukarıda adını andığımız belediye planlamadan etkilenenler diyalogu olanaklarının her biri üzerinde kısaca durmak istiyoruz:

1. Belediye'nin yerel büroları: Herhangi bir yenileme bölgesinde oturan bir "meraklı" kişi için planı veya süreci öğrenmek için belediyeye gitmek külfetlidir. Belediye anonimdir, büyüktür, ürktür. Orada ilgiliyi bulamayabilir, bulsa da meşgul etmekten çekinir. Sonuç olarak yatırımcıların dışında pek kimse belediyenin kapısını çalmaz. Bu psikolojik engeli aşmak için belediyeler yenileme yapılması düşünülen semtte, gözle görülür, ayak altı bir yerde küçük bir dükkan tutar. Haftanın belirli zamanlarında bu büro açılır. Belediyenin bir yetkilisi veya belediyece görevlendirilmiş serbest plançı orada meraklıların sorularını yanıtlar. Meraklıların dışında meraksızların da büroya çekilebilmesi için duyurular hazırlanır. Ayrıca sakinlerle yapılan küçük toplantılar, proje sergileri, kurul toplantıları bu büroda gerçekleştirilir. Yerel büro belediye çalışmalarının dışında, diğer günlerde, semt sakinlerinin oluşturduğu, semtin yenilenmesine yönelik çalışmalar yapan çeşitli gruplarca da kullanılır.

2. Gazete ve broşürler: Belediye yenileme süreci boyunca çeşitli aşamalarda, örneğin

- plan yapma kararı alındığında,
- hazırlık araştırması sonuçları alındığında,
- plan taslağı hazırlandığında,
- plan onandığında veya plan değişikliklerinde

çeşitli uygulama aşamalarında gerek plan ve proje içerikleri,

gerekse planlama süreci konusunda o semt için yayınlar yapılarak bilgi verir. Her eve dağıtılan, her mülk sahibine postalanmış bu broşürlerin yanında, başka yayınlarla belediyelerin teşviklerinin koşulları ve miktarı konusunda kamuoyu aydınlatılır. Belediyeler hibe ve ucuz kredi temini yoluyla özel projelere yönelik finansman yardımlarının dışında, evlerini, işyerlerini değiştirmek zorunda kalan kişilere de sosyal yardımda bulunurlar. Karışık teşvik olanakları konusunda yayınlarla planlama amaç ve araçlarının berraklaşmasına yardımcı olunmaya çalışılır. Yayınlar halkı yerel büroya çekmekte yararlı olur. Yerel basın kısmen bu broşürlerden alınabilir yararlar. Ayrıca broşür ve diğer yayınlar lise ve üniversite öğrencilerine kullanılır.

3. Toplantılar: Yenileme taslağı hazırlandıktan sonra yayınlanan bir broşürle tüm semt sakinleri, herkese açık olarak düzenlenen bir toplantıya davet edilir. Toplantıda belediye yetkilileri ve planlar taslağı tanıtılır. Onu semt sakinlerinin olumlu veya olumsuz eleştirileri izler. Bu tür toplantılar belediye meclisi üyelerinin anayasal karar haklarını zedelemeyiz. Karar daha sonra belediye meclisine aittir. Ancak yasalara göre önce bu tür toplantılar düzenlenip, taraflar dinlenmelidir.

Tüm semti kapsayan yenileme taslağının görüşüldüğü "büyük" toplantıların dışında, uygulama aşamasında, tek projelere yönelik "küçük" toplantılar da yapılır. Bu tür toplantılarda avluların veya bir sokağın nasıl düzenlenebileceği, yapıların ne şekilde iyileştirileceği (modernleştirme), kiraların iyileştirmeden sonra nasıl artabileceği, kiracıların inşaa süresi içinde veya yıkım dolayısıyla nerelere taşınabileceği gibi ayrıntılı meseleler ele alınır. Hamburg'ta bir yapıdaki iyileştirmelerin belediyece teşvik görebilmesi için, o yapıdaki kiracıların çoğunluğunun öngörülen iyileştirme önlemlerini onaylamaları koşulu vardır.

4. Yenileme kurulları: Kent yenilemesinden sorumlu altbelediyelerin planlama komisyonlarının işi çoktur. Herhangi bir yenileme bölgesindeki ayrıntıların içine girebilecek durumda değillerdir. Alacakları kararlar için tavsiyelere gereksinime duyarlar. Bu bakımdan komisyonlar, her yenileme bölgesinde bir "yenileme kurulu" nun oluşmasına karar verir. "Yenileme kurulu"na partilerin, kiracıların, mülk sahiplerinin, işyeri sahiplerinin, semtteki dernek ve insiyatiflerin, belediyenin temsilcileri ve planlar üye olarak katılırlar. Kurulda semtin yenilenmesiyle ilgili tüm sorunlar ve bunların çözüm yolları ele alınır. Yenileme kurulunun uygulamaya dönük karar alma yetkisi yoktur. Kararları sadece belediyenin planlama komisyonuna tavsiye niteliğindedir. Yılda 6-10 kez toplanan kurulun toplantı sonuçları, düzenlenen bir protokolle belediyeye iletilir.

5. Sosyal plan: Yenilemeye dönük planlama ve uygulama o semtin sakinlerinden bir kısmını gerek yıkımlar, gerekse onarımlar dolayısıyla güç durumda bırakabilir. Ortaya çıkabilecek zorlukları yumuşatmak amacıyla fiziki planlamaya paralel olarak, planlamadan etkilenenlerin aile, meslek, semte bağlılık durumlarını göz önüne alarak bir "sosyal plan" yapılır. Sosyal plan çerçevesinde belediye,

- kiracılara geçici veya sürekli oturmak üzere yeni konut gösterir,
- kiracılara ve işyerlerine taşınma parası verir,
- yıkımlar dolayısıyla ortaya çıkan gelir kaybını tazmin eder. Yıkım yapılan yerlerde mülkiyetin her zaman belediyeye geçmesi anlamlı değildir.

Yukarıda anılan olanaklar dışında, belediyeler ayrıca uygulamaya başladıkları örnek denemelerle, iş ve konut sorunu olan gençlerden kent yenileme projelerinde yararlanma yoluna gitmektedir. Büyük organizasyonlar gerektiren bu tür projeler çerçevesinde gençlerin hem bir beceri kazanmalarına, hem de düşündükleri "alternatif" yaşam biçimlerini sürdürdürebilecekleri çevreyi oluşturmalarına yardımcı olmak amaçlanmaktadır.

Ayrıca sakinlerin kendi içinde organize olamadığı ve sakinleri kazanmaya özellikle önem veren yaklaşımlarda, "avukat planlama" uygulamalarına da rastlanmaktadır. Buna örnek olarak Hamburg Kirchdorf-Süd'deki iyileştirme çalışmaları gösterilebilir. Bugün F. Almanya'da yürütülen kent yenilemesi sadece tarihi çevreye yönelik değildir. 1970'lerin ilk yıllarında yapılan birçok modern mahallede, bugün mekansal ve sosyal sorunlar vardır. Bu tür bir yerleşme olan ve 10-15 katlı yapılardan oluşan Kirchdorf-Süd'de, belediyece görevlendirilen 5 bağımsız plancı semt sakinlerinin sorunlarını dile getirmekte, o sorunlara birlikte çözüm yolu aramakta, karar vericilere tavsiyelerde bulunmakta, uygulamaları izlemektedirler. Semt sakinleriyle birlikte geliştirilen tavsiyeler ışığında gerçekleştirilen önlemlerle, bu tür alanlarda görülen sosyal ve mekansal "çökme"nin durdurulması amaçlanmaktadır. Böyle yerleşmelerde görülen izolasyon, anonimlik, pislik, tahribat, yangınlar, tecavüz, alkol, yabancılarla Almanlar arasındaki sürtüşmeler v.s. gibi sorunların önüne geçilerek, görülen sosyal "erozyon" süreci kırılmaya çalışılmaktadır. Önleyici çabaların başarıya ulaşabilmesi için sakinlerin süreci kazandırmaları, iyileştirmelerin onlarca benimsenmesi zorunludur.

Berlin'in 750. kuruluş yıldönümü kutlamaları çerçevesinde sunulan "Uluslararası Berlin Yapı Sergisi"ni (IBA 1987) şu sıralarda gezmek mümkündür. 1979 yılında hazırlıklarına başlanan bu serginin konusu "kent içinde yaşam"dır. Kentin çeşitli yerlerinde, kent içi alanları yeniden canlandırmak amacıyla gerçekleştirilen, tek yapı ve yapı gruplarından oluşan, yeni yapı ve onarım projeleri sunulmaktadır. Projelerden biri de, bir yenileme bölgesi olan Kreuzberg'tir. 1979 yılında serginin hazırlıklarına girişildiğinde "bozuk" olan semtin iyileştirilebilmesi için büyük ölçüde yıkımlar öngörülmüştü. 3 yıl içinde 15.000 insan ve yüzlerce işyeri semti terk etmek zorundaydı. Semtin zaten 1960'lardan başlayıp, o zamana kadar geçirmiş olduğu yenileme (?) deneyimi büyük bir tahribat olarak herkesin gözü önündeydi. Yıkılmak istenen ve boş tutulan konutlar yüzünden giderek artan direniş üzerine, büyük ölçüde yıkımlar getiren çözümlerin anlamsızlığı, güçlüğü anlaşılınca, orada oturan insanlarla birlikte gerçekleştirilebilecek bir yenilemeye dönüldü. Bu rota değişikliğiyle birlikte, belediye meclisi 1983 yılında Kreuzberg'teki yenilemede izlenecek 12

temel ilkeyi aldığı bir kararla belirledi. İlkeler arasında katılım önemli bir yer tutmaktadır. Kararda adı geçen ilkelere bazıları şöyledir:(4)

1. Yenileme şimdiki sakinlerle ve işyeri sahipleriyle birlikte planlanmalı ve -yapıları korumaya yönelik- gerçekleştirilmelidir.
2. Plancılar, semt sakinleri ve işyeri sahipleri hedefler ve yenileme önlemleri konusunda aynı görüşte olmalı, teknik ve sosyal planlama el ele yürümelidir.
3. Kreuzberg'in özellikleri korunmalı, güven yeniden kazanılmalıdır. Yapılardaki aksaklıklar derhal giderilmelidir.
4. Yapı planlarındaki duyarlı değişikliklerle yeni yaşam biçimlerine olanak sağlanmalıdır.
5. Yapıların ve konutların onarılması aşamalı olarak sürdürülmeli ve zamanla tamamlanmalıdır.
6. Semtin durumu, az yıkım, avlu içlerinin yeşillendirilmesi, yapı cephelerinin onarılmasıyla iyileştirilmelidir.
7. Sokak, meydan, park gibi kamu alanları gereksinmeye göre yenilenmeli ve tamamlanmalıdır.
8. Planlamadan etkilenenlerin sosyal planlamaya katılım ve maddi hakları düzenlenmelidir.
9. Kent yenilemesiyle ilgili kararlar açık olmalı ve yerinde tartışılmalıdır. Sakinlerin temsil edilmesi güçlendirilmelidir.

Bütün bu olanaklara, kurumlaşmaya karşın, planlamaya katılım meseleleri F. Almanya'da hala çok yönlü olarak tartışılmaktadır. Kimileri mevcut katılım olanaklarının genişliğinden yakınmakta, uzmanların ve politikacıların daha cesur kararlar almasını savunmakta, kimileri ise katılımın göstermelik olduğunu, yasak savma biçiminde yapıldığını ileri sürmektedir. Bazı uzmanlar, sakinlerin katılım olanaklarından yararlanmadığını belirtmekte, bunun nedenleri üzerinde durmaktadırlar. Bir sosyoloğa göre, (5) katılım 1970'lerin başında bir meydan okuma, bir karşı koyma aracıydı. Ancak daha sonra belediyelerce planlama sürecinde kurumsallaştırılınca, pasiflik ve güvensizlik doğdu.

Türkiye'de "planlayanlarla" "planlananlar" arasındaki köprülerin kurulmasında atılacak bir çok adım var. Görev sadece belediyelerde veya merkezi yönetimde değil. Hemşerilerin, derneklerin, yerel muhalefetin, yerel basının şimdiki durumu sorun olarak önce fark etmesi gerekiyor. İşlerini güçleştirmesine karşın, meselenin üzerinde şimdilik sadece plancıların durması neden acaba?

NOTLAR

- (1) Bundesbaugesetz
- (2) Staedtebauförderungsgesetz
- (3) Baugesetzbuch
- (4) IBA, Internationale Bauausstellung Berlin 1987, Auszug aus der Projektübersicht, September 1984
- (5) Frank D. Robert, Planen mit Bürgern für Bürger, Bauwelt 13 3.4.1987, s. 500

Kentsel korumada değişik yaklaşımlar üzerine düşünceler

İlhan TEKELİ*

I. GİRİŞ

Kentsel korumanın, bir bilgi ya da bir estetik alanı sorunu olmaktan çok bir ahlak alanı sorunu olduğunu düşünüyorum. Bu alanda söz konusu olan temel yarğular iyi ve kötüdür. Bilim alanında olduğu gibi doğru ve yanlış estetik alanında olduğu gibi güzel ve çirkin değildir. Ahlak dediğimiz alan pratikte iyi işler yapabilmek için eylemlerimizi hangi kurala uydurmamız gerektiğini söyler. Biz de kentsel korumadan söz ettiğimizde, gerçekten kentnin büyümesi, değişmesi ve yapılanmasıyla ilişkin bu tür bir kurala yani ahlak pratiğine değinmiş oluyoruz. Kent planlaması, çevre koruması, tarihsel çevrenin korunması hepsi böyle ahlak alanları. Biz plancılar Türkiye'ye planlama, çevre koruma, kentsel koruma alanlarında yeni ahlaklar getirmeğe ya da topluma yerleştirmeye çalışıyoruz.

Böyle bir saptamayı yaptıktan sonra bazı yanlış anlamları ortadan kaldırmak için ahlak alanına nasıl yaklaştığımızı belirtmek istiyorum. Burada ele alınış biçimiyle ahlak topluma dıştan verilmiş değişmez kurallar bütünü değildir. Ahlak, kaynağı toplum dışında değil toplum içinde olan, dolayısıyla tarih içinde evrilip gelişebilen çeşitlenebilen bir kurallar bütünü olarak ele almaktayız. Bu nedenle planlama, çevre koruma, kentsel koruma vb. konularda yeni ahlakların geliştirilmesinden sözdebiliyoruz.

Biz plancılar böyle yeni ahlak alanları oluşturmak için uğraşyoruz. Ama bunda başarı derecemiz sınırlı oluyor. İsterseniz başarısız oluyoruz da diyebiliriz. Bu başarısızlık öyle basit bir başarısızlık değil. Görünüşte başarılı gibi olan ama olgunun daha derinine inildiğinde açık hale gelen bir başarısızlık. Bu nedenle kavranması ve çözüm aranması zor bir durum. Söylemek istediğimi açık hale getirmek için bir örnek vereyim. *Toplumumuzda kişilerin kendi mülkleri söz konusu olmadığı zaman hemen hemen herkes düşük yoğunluklu bol yeşilli bir yaşam çevresi istiyor, tarihi çevrenin ve doğal çevrenin korunmasının zorunluluğunu kabul ediyor, bunu tahrip edenleri eleştiriyor.* Bu değer yarğularına açıktan kimse karşı çıkmıyor. Bunların gerçekleştirilmesinde kamu yararı görülüyor. Yasalar çıkartılarak toplumun formel ahlakı haline getiriliyor. Bu düzeyde bir başarıdan bile söz edilebilir. *Ama kişilerin kendi mülkleri sözkonusu oldu mu, bu değerlerin hepsi unutuluyor. Yasal çerçeveyi aşmanın yolları aranıyor. Tarihsel binalar*

yıkılıyor. Birkaç kat daha fazla çıkabilmeye çalışılıyor. Çevrenin kirletilmesinden çekinilmiyor. Bunun için her yola başvuruluyor, siyasal baskılar kullanılıyor, teknik adamlara rüşvet veriliyor. Tüm bunlar sessizce yapılıyor. Bunları yapanlar açık olarak kentsel korumaya ya da çevre korumaya karşı çıkmıyorlar. Ama bu sessiz, saman altından suyunu yürüten süreç hakim oluyor. Çevreyi büyük ölçüde o belirliyor.

Böylece ilgilendiğimiz bu konuda toplumda varlığı açıkça duyulan iki ahlak söz konusu olmaktadır. *Birincisi meslek çevrelerinin yaygınlaştırmaya çalıştığı ve çoğunlukla yasal çerçeveye de yön veren ahlak. İkincisi ise bunun karşısında ama sessiz olarak çalışan ahlak.* Bu ahlakın açıkça ifade edilmemiş olması onun güçsüzlüğünü göstermez, *toplumda büyük ölçüde hakim olan bu ahlak. Meslek çevrelerinin yaymaya çalıştığı ahlak ön planda görünmesine karşın gerçekte ikincil bir konumdadır.*

İşte meslek pratiği Türkiye'de böyle iki ahlaklı bir ortamda gelişiyor. Bu çelişkili pratiğin pek çok kişiyi rahatsız edeceği yeni yetişen plancıları meslek yaşamlarının başlangıcında önemli bunalımlara iteceği, mesleğine yabancılaştıracağı açıktır. Ama bunun pek çok bakımdan toplumdaki değişik gruplar açısından işlevsel olduğu söylenebilir. Önce kentteki imar dışı yapı haklarını kapital birikimine dönüştürmek isteyenler ya da toplumsal gruplar açısından bu ikili ahlak pratiği çok uygun bir çerçevedir. İsteklerini imar bürokrasisi ya da koruma bürokrasisi bir ölçüde paylaşarak yerine getirir. Bunun ötesinde bürokrasinin rüşvet yoluyla pay alan kesimi için sözkonusu ahlakın iki yönü de işlevseldir. Gizil ama hakim olan ahlak hem rüşvet almasını hem de bürokraside konumunu korumasına olanak verirken, açık ve yasal meslek ahlakı alacağı payı artırmakta araçsal bir rol yüklenir. Bu ikili ahlakın uygulamadan soyutlanan, gerçekte başarısız olarak adlanması gereken plancılar için de işlevi olduğu söylenebilir. Bunların başarısızlıklarının açıkça sergilenmesini engeller. Açık ve yasal meslek ahlakına sahip çıktıkları için uygulamadan soyutlandıkları görülmüşünü yaratır. Sanıyorum ki biz plancılar bu ikili meslek ahlakının sonuçları üzerinde daha derin araştırmalar yapmalı düşünceler geliştirmeliyiz.

Bu ikili ahlak yapısı toplumumuzda salt planlama, koruma ve çevre konularında mı hüküm sürüyor? Bu çok daha derinden toplumun tüm alanlarını kapsayan bir olgu. Top-

lumdaki eğitim sistemimizin başarmak için yönelmiş amaçlar ile toplumda ön plana geçip yüksek düzeyde servet edinebilmek için yapılması gerekenler arasındaki ayırım böyle ikili bir ahlakın yaygınlığını gösteriyor. Toplumda eğitim sisteminin büyük ölçüde yönelmiş Türk İslam Sentezi ile dinine ve millî kültürüne bağlı devletin kurallarını sorgulamadan benimseyen muti kuşaklar yetiştirilmek isteniyor. Oysa toplumda fırsatları değerlendirip servet edinmenin yolu bu kuralları tanımamaktan, eğitim sisteminde aşılana değerlerin dışına çıkabilmekten geçiyor. Yetişen nesiller bu iki ahlakın çelişkisi içinde kalıyor büyük bunalımlar geçiriyorlar.

Böyle biri açıkça savunulan diğeri gizil ama kişisel başarıya götüren ikili bir ahlak yapısının varlığını saptadıktan sonra, bunun nedeni sorulabilir. Bu sorunun yanıtlanmasını burada uzun uzadıya tartışmayacağım, bu konuşma için önemli olan bu ikili ahlakın varlığının saptanması. Ama denilebilir ki bu ikili ahlak yapısı ile kapitalist gelişme arasında ilişkiler bulunabilir. Kapitalist birikimin kaynaklarının ve fırsatlarının sınırlı olduğu geri kalmış ülkelerde bu ikili ahlakın daha abartılı biçimde ortaya çıkabileceği düşünülebilir.

Bu konudaki irdelememi tamamlamadan önce yanlış anlamayı önlemek için bir konuya daha değinmek istiyorum. Burada ikili ahlakın sorunlarına değinirken çoğulculuk karşıtı bir tutum içinde değilim. Bir toplumda değişik meslek pratiklerini ya da ahlaklarını savunan değişik gruplar bulunabilir. Bu çoğulculuğun gereğidir. Burada eleştiri konusu olan bir kişinin ya da meslek adamının iki ahlaklı olmasıdır.

Çok ahlaklılık sorununun yalnız ülkemizde değil diğer ülkelerde de çarpıcı bir olgu haline geldiği, bu konuda kuramsal bazı çerçeveler geliştirilmeye çalışılmasından anlaşılmaktadır. Ian Steedman ve Ulrich Krause "The Multiple Self" (Çoklu ben) adlı çalışmalarında bu konuya eğiliyor. İnsanların değişik koşullarda aynı konuda, bencil, diğercil, ahlaksal, vb. normlara göre seçimler yaptığı ve o kişileri tanımlamakta değişik kişiliklerin agregasyonunun yapılmasının gerekliliğinden söz ediyorlar. Jon Elster ve Aanund Hylland ise kişinin içindeki bir demokrasiden ve çoğulculuk kavramlarını geliştiriyorlar. Davranışsal bir tutum içinde böyle analizlerin gelişmesi beklenilir bir sonuçtur. Ama bu kuramların gelişmesi toplumun bu kişileri fırsatçı olarak adlandırmasını herhalde engellemeyecektir.

II. KORUMACI YAKLAŞIMLARDA AMAÇ FARKLILAŞMASI

Bugün Türkiye'de kentsel alanlarda korumacı tutumları ya da ahlakı savunanlar, bu savunmalarını dört farklı biçimde temellendiriyorlar.

Bunlardan *birincisi*, toplumda yaşayanlara sağlıklı bir tarih bilinci kazandırmanın gereği üzerinde durmaktadır. Kişinin sağlıklı olarak toplumsallaşabilmesi için yaşadığı çevre ona sürekli olarak tarihsel geçmişin simgelerini işaretlerini aktarabilmelidir. Geçmişin göstergelerini taşıyan bir çevrede

yaşayarak toplumsallaşan bir kimse, kültürün sürekliliğini kolayca edinecek ve tarih bilincine sahip olacaktır. Burada öngörülen süreklilik yeni yaşamın içinde geçmişin simgelerini de taşımaya dönüktür, yoksa geçmişin aynen canlandırılmasını öngören nostaljik bir özlem değildir.

İkinci tür temellendirme birinci türe göre çok daha dar kapsamlı bir amacı gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Korumayı ulusal benlik yaratmakta bir araç olarak görmekteler. Ulusallık ideolojisi çoğu kez bir ülkenin tüm tarihini kavrayacak genişlikte değildir. Bu nedenle de böyle bir yaklaşım altında korumacılığın amacı darlaşır, seçmeci hale gelir. Bu halde belki de geçmişin korunması değil yeni ideolojiye uygun yeni gelişmeler yaratılması sözkonusudur. Türk İslam Sentezi adı verilen görüşün koruma konusunda yapmaya çalıştığı da budur. Varsayılan bir geçmiş yaşama kişileri özendirmeğe çalışmak.

Gerçekte geçmişe hasretle bakmak ve geçmiş üzerinde durarak onu yüceltmeğe çalışmak, gerçekte bugünden yakınamayı ve gelecek hakkındaki güvensizliği belirtir. Bu özlem duyulan geçmiş gerçekte varolan bir geçmiş de değildir. Bu öznel bir geçmiştir. Geçmiş savunanlar çağdaş uygarlığın insanın mutluluğunu bozduğunu söyleyenler, geçmişin meşakkatli, bir anlamda ilkel yaşam koşulları içinde yaşamaya tahammül edemezler. O kendine göre yeni bir geçmiş kurmak istemektedir. Kendisini kafasının içindeki bir geçmişe hapsedmektedir.

Böyle bir korumacılık anlayışı ile birinci güdüye göre olan korumacılık anlayışı arasında büyük farklılıklar vardır. Birincisi ileriye dönük bir korumacılık iken ikincisi geriye dönük bir korumacılıktır.

Üçüncü tür temellendirme estetik olarak ya da başka ölçütlere göre değerli olanı koruma yaklaşımıdır. Bu halde de birinci tür koruma amacına göre değerlilik ölçütü açısından bir sınırlama getirilmektedir. Korunması gerekenler değerli olanlardır. Tarihsellik tek başına korunmak için bir gerekçe oluşturmaz. Korunması gereken sanat açısından, kültür açısından, çevre açısından değer taşımalıdır. Özellikle her değer yargısının kendisinin de tarihsel olduğu bilinirse, herhangi bir kuşağın değer yargısına dayanarak verilecek koruma kararının daha sonraki nesiller açısından pek çok yanlışları içereceği açık hale gelir.

Dördüncü tür temellendirme korumaya kültürel turizm açısından yaklaşarak yapılmaktadır. Burada koruma bir ticari amaçla ele alınmaktadır. Korumanın nedeni sağlıyacağı gelir ya da döviz olmaktadır. Bu konuda korunacağı önceliğini turist varsayılan beğenisi oluşturmaktadır.

Bu dört temellendirme biçiminden birincisinin en kapsamlı olduğu ve diğer üç amacı bir ölçüde içerebileceği, korumacılıkta değişik saptamalara karşı ölçülü bir çizgiyi temsil ettiği söylenebilir. Bu nedenle diğer amaçlara sahip olanların da birinci amaç üzerinde birleşebileceği, bu konudaki bulanıklığın ortadan kalkacağı ileri sürülebilir. Böyle bir kanı eğer korumaya ayrılacak kaynaklar sınırsız olsaydı geçerli olurdu. Oysa kaynaklar sınırlı olunca öncelikler sorunu gündeme gelmektedir. Önceliklerin saptanması söz konusu olunca da birinci amacın belli bir ölçüde göre da-

raltıması gerekir, bu da ikinci üçüncü ya da dördüncü amacı yeniden ortaya çıkarır. Böyle bir ölçüde göre daraltma gereği kabul edilip, bu konuda katı tutumlar edinilirse, sonuçta ortaya çıkan koruma siyaseti temel amaçla çelişen bir nitelik kazanır. Yapılan bir öncelik saptama olmaktan çıkar, koruma siyasetinin amaç değiştirilmesi sorununa dönüşür.

Bu konuyu açıklamak için birkaç somut örnek vermekte yarar var. Türkiye'de korumaya, ulusal benlik yaratmayı ön planda tutarak yaklaşan bir yönetici Türk İslam eserlerine kaynak ayırırken, örneğin Hitit, İyon ya da Hristiyan eserlerin korunmasına kaynak ayırmayacaktır. Bu da geçmişle gelecek kuşaklara aktarma işlevinin çarpıtılmasına neden olacaktır. Bir başka somut örnek verelim, İzmir'de kent merkezinde 19.uncu yüzyıldaki yarı sömürge ilişkilerinin bir göstergesi olarak geniş bir depolama alanı bulunuyordu. Bu alan çevresel değer ölçütüne göre kaldırıldı. Ama sonuçta yok olan, İzmir'in 19.uncu yüzyılına ilişkin göstergeleri oldu. Böylece temel amaçla çelişen bir sonuca ulaşıldı. Benzer şekilde kültürel turizm amacını ön plana geçiren uygulamalar geçmişin işaretlerini geleceğe aktarmaktan çok, geçmişle ilişkin tiyatro dekorlarını geleceğe aktarıyorlar.

Öyle ise bu konuda ne önerilebilir? Sorun kavramsal düzeyde değil pratikte önceliklerin saptanmasında ortaya çıktığından çözüm de aynı düzeyde olacak. Yapılması gereken birinci amacı temele almak, önceliklerin saptanmasında kullanılan ölçütlerde katılaşmamak ve sürekli olarak elde edilen sonuçları birinci amaca göre irdelemek oluyor.

III. DEĞİŞMEYE KARŞI TUTUM ZAMAN İÇİNDE YENİYLE ESKİNİN EKLEMLENMESİ SORUNU

Nasıl bir amaç seçilirse seçilsin, koruma kavramı temelde değişmeye karşı çıkmayı, onu yadsımayı içeriyor. Ama gerçekte bu olanaksız. Söz konusu olabilen sadece değişme ile korumanın nasıl bağdaştırılabileceği. Bunun için kültürel değişme konusunda Türkiye'deki farklı tutumları irdelemek gerekiyor. Bu noktada tartışmayı, mimarlık ürünlerinin ve kent parçalarının korunması sorunu dışına taşıyarak genel kültür alanına çekelim.

Genel olarak, kültür alanında olan değişimler konusundaki tutumları üç grup altında toplayabiliriz. Birinci tutum, bilinçli olarak tamamen yeni bir kültür almaya çalışmaktır. Alınan bu kültürde gelişmiş olan batının kültürüdür. Eğer bu tutumu kısaca adlandırsak reddi mirasçı tutum diyebiliriz. İkinci tutum bunun tam tersidir. Kültürel mirasa tam olarak sahip çıkmak değişmeyi yadsımaktır. Gerçekte yaşanan hızlı toplumsal değişme ortamında bu görüşü saf olarak sürdürmek olanağı kalmamıştır. Bunun için bu görüşün öden verilmiş bir biçimi savunulmaktadır. Bu görüşe göre kültür iki bölüme ayrılmaktadır. Birinci bölümünde, teknolojik birleşen ağır basmaktadır. Bu bölüm uluslararası niteliktedir. Başka kültürlerden alınabilir. Oysa kültürün ikinci bölümü o topluma özgüdür. Değişmemeli, korunmalıdır. Bu iki tutumda da kültürel gelişmenin siyasal olarak denetlenilebileceği konusunda bir inanç bulunmaktadır. Üçüncü

tutumda ise böyle bir inanç yoktur. Kültürün sürekli olarak ve bütün olarak oluştuğu ya da değiştiği anlayışı hakimdir. Bu görüş, toplum bilimlerin çağdaş tekçi kültür kuramından kaynaklanmaktadır. Kültürde evrimci bir değişmeyi öngörmektedir. Türkiye'de değişik grupların farklı istekleri bulursa da yaşamda gerçekliğini sürdüren bu üçüncü tutumdur denilebilir.

Genel kültür alanında geçerliliğini sürdürdüğünü gördüğümüz bu anlayışın mimarlık ürünleri ve kent parçalarının korunması alanında ne anlama geldiğini görelim. Bu yeni alanımızda genel olarak kültüre, çevrenin, teker teker kültürel öğelere de, teker teker binaların tekabül edeceğini düşünebiliriz. Eğer genel olarak kültür alanında sürekli olarak karmaşıklaşma derecesi artan, zenginleşen evrimsel bir gelişme öngörüyorsak, yaşam çerçevesinin de geçmişte donmasını değil, geçmişteki öğelerin bir bölümünü koruyarak zenginleşmesini, gelişmesini öngörmemiz gerekir. Bu ise bizim varolan yapıya yeni değişmelerin nasıl eklenileceği sorusunu sormamızı gerektirir. Bu soru genel kültür alanında daha kolay yanıtlanabilir. Kültürel değişme kuramı buna yanıt getirir. Ama fiziksel varlıkların söz konusu olduğu bir alanda bunun gözlenmesinde bazı zorluklar vardır. Fiziki yapı eklenmesinin gerçekleşmesini geciktiren bir atalet gücü oluşturabileceği gibi, kimi hallerde yeninin girebilmesi için eskinin kalkmasını gerektiren, marjinal değişmeyi kabul etmeyen bir eşilik oluşturabilir. Bütün bunlara karşın kültürün bir parçası olan fiziksel çevredeki değişme, genel kültürel değişme kuramı içinde kavranabilir.

Bu tartışma bizi ilginç bir noktaya getiriyor, koruma konusunda sağlıklı bir politikanın ancak değişme konusunda sağlıklı bir anlayışa kavuşmakla olanaklı olduğunu görüyoruz. Bu anlayışa da ancak kültürel değişme konusunda yeterli bir kurama sahip olduğunda ulaşılabilir. Çağdışı kültürel değişme kuramlarına dayanarak sağlıklı bir koruma siyaseti geliştirilemez.

KORUMA ÖNLEMLERİNİN MANTIKSAL YAPISI

Her toplumda kentsel gelişme planlanmaya çalışılıyor. Bu gelişme ile koruma amaçlarını uzlaştırmak, kent planlarının gündeminde önemli bir madde olarak duruyor. Türkiye'de de bir yandan kent imar planları öte yandan da koruma planları yapılıyor. Bu olgu bizi koruma önlemlerinin mantıksal yapısını tartışmaya götürüyor.

Koruma önlemleri konusunda temelde birbirinden farklı iki mantıksal yapı söz konusudur. Bunlardan birincisi, Türkiye'deki gibi imar planları yanı sıra koruma planları hazırlanmasının arkasındaki mantıktır. Bu halde önce toplumsal ve fiziki çevredeki değişmeleri yaratan süreçler benimsenerek, bu süreçlerin varlığına dayanan bir imar planı hazırlanmaktadır. Daha sonra bu planda bağımsız olarak salt korumacılık ölçütlerinin ağır bastığı bir başka plan yapılmaktadır. İkinci plan birinci planın üstüne bir kısıtlamalar ağı olarak bindirilmektedir. Başka bir deyişle ikinci planla birinci plan üzerine aşılamaz eşikler geçirilmektedir.

Böyle bir yapıdaki koruma önlemleri uygulanabilir mi? Bu tür bir planın uygulama ümidi, yönetsel kararlarının toplumu ve çevreyi biçimlendiren güçlü ekonomik ve toplumsal süreçlerin üstesinden gelebilecek güçte olacağı varsayılması halinde doğar. Oysa bu varsayımın gerçekçi olmadığını Türkiye'de yaşayan herkes bilir. Plan toplumun temel süreçlerini benimseyerek, önce koruma kararlarının başa çıkamayacağı güçleri yaratmakta, sonra bu güçlerin koruma planları tarafından yenilmesini boşuna beklemektedir. Bir anlamda koruma önlemlerinin birinci tür mantığı içerdiği çelişkiyle daha başlangıçta uygulama dayanağını ortadan kaldırmaktadır. Hele ikili ahlakın hüküm sürdüğü bir ortamda bu sonuç kaçınılmazdır.

Koruma önlemlerinin mantıksal yapısının ikinci türü kent imar planlarıyla, koruma planları arasındaki ikiliği ortadan kaldırmaya dayanmaktadır. Kentlerin imar planları öyle hazırlanmalıdır ki ayrı bir koruma planına gerek duyulmasın. Bu da iki farklı yolla başarılabilir. Yollardan biri hazırlanan planlarda koruma amacına yüksek bir öncelik vererek, planın temel kararlarının korumayı kolaylaştıracak nitelikte olmasıdır. Başka bir deyişle kentsel gelişme eğilimlerini korumayı kolaylaştıracak şekilde yönlendirmektedir. Bu halde kent planı koruma için üzerine eşikler geçirilen dizginlenmeye çalışılan bir plan olmaktan çıkarak korumayı kolaylaştıran bir plan olmaktadır. Yollardan ikincisi ise plan anlayışında olduğu gibi koruma anlayışında da bir değişikliği benimsemektir. Daha önce de üzerinde durduğumuz biçimde belli bir dönemde çevreyi dondurarak koruma yerine, sürekli olarak yeni değişmelerin eklenemediği bir koruma anlayışına geçilebilirse büyüme ve koruma kararlarının ayrı ayrı verilmesi ve ayrı ayrı planlarda kurumsallaşması gereği ortadan kalkar.

İlk bakışta koruma kararlarına bu ikinci tür yaklaşımın birincisinden daha tutarlı olduğu bir mantıksal çelişkiyi barındırmadığı söylenebilir. Bu yanıltıcı bir kanıdır. Toplum değişme sürecindeki önceliklerini değiştirmek de bir güç sorunudur. En az birincisi kadar zordur.

KORUMA DÜŞÜNÇESİNİN DE DIŞTAN GELMİŞ OLMASI VE YAYGINLAŞTIRILMA GEREĞİ

Koruma programlarının uygulanması konusunda toplumda yeterince baskı doğmaması ve gerekli gücün sağlanamayışında bu düşüncenin topluma yabancı olmasının da etkisi vardır. Osmanlı dönemi kentlerinde bir koruma bilincinin gelişmesi için yeterli koşulların bulunmadığı söylenebilir. Ahşap bir konut dokusunun hakim olduğu Osmanlı kentleri büyük yangınlarla sık sık yeniden yapılmak zorunda kalıyordu. Eğer bir çevresel süreklilik varsa, bu aynı yapım süreçlerinin kullanılmasından kaynaklanıyordu. Özellikle Cumhuriyet sonrasında ahşap konut yapım süreçleri yerini betonarme ya da kagir konut yapım süreçlerine bırakınca, yapım sürecinin değişmesinin getirdiği, çevresel görüntüde bir kesiklik oldu. Toplumsal değişimin olumlu değerle-

riyle yüklü olarak ortaya çıkan bu dönüşüme geniş halk katmanlarının bir tepkisi olmamıştır. Halk kesiminden gelen etkin bir koruma talebi doğmamıştır.

Toplumda koruma talebinin oldukça küçük bir seçkin grubundan geldiği görülmektedir. Bir yandan kaybolan çevresel değerler, öte yandan, dış ülkelerde başarılı koruma örneklerinin yaratılması, toplumda belli bir grubu, koruma düşüncesini savunmaya itmiştir. Denilebilir ki, çevreyi değiştiren, isterseniz tahrip eden süreçler nasıl batıdan gel-diyse, koruma düşüncesi de batıdan gelmiştir.

Bu düşüncenin halka yayılmış olması bir yana, seçkinler arasında bile yeterince yayıldığını söylemek zordur. Bu yaygınlaşmanın gerçekleşmemiş olmasında Türkiye'de yaşanan sorunların nitelikleri de önemli ölçüde etkili olmuştur. Bir örnek üzerinde duralım. Türkiye çok hızlı bir kentleşme deneyi geçiriyor. Bu nedenle de konut sorununu çözmeye çalışanların koşullanması yeni konut sunumunun nasıl artırılabileceği üzerinde yoğunlaşıyor. Konut sorununun çözümü deyince hemen akla yeni yapımlar geliyor. Var olan konut stokunun değerlendirilmesi, bu yolla konut arzının artışına katkı yapmak akla gelmiyor. Soruna bu yönden bakmayınca da var olanla değişenin eklenmesi gibi bir konu gündeme bile girmiyor. Böyle bir arayış olmayınca koruma ekonomik bir çözüm olabileceğini kaybediyor. Kendisi için fedakarlık yapılması gereken pahalı bir değer haline sokulmuş oluyor.

Bu örnekte de açıkça ortaya çıktığı gibi eğer koruma dıştan alınmış, onun için fedakarlık yapılması gereken seçkin bir değer düzeyinde tutulursa yapılabilecek olanlar çok azdır. Sürdürülecek kampanyalar kuşkusuz yararlı olacak, bu dıştan gelen değeri benimseyenlerin sayısını bir ölçüde artıracaktır. Ama koruma genişçe halk katmanlarının yararlanabileceği ekonomik bir yapım süreci haline getirilebilirse hızla yaygınlaşan bir seçenek olabilecektir. Koruma böyle bir süreç haline getirilmezse geniş halk kesimlerine yayılamayacaktır.

Bu yazıyı bitirirken, tartışmamızın ulaştığı sonuçları kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1) Koruma her kuşağın bir önceki dönemden edindiği kültürel değer ve göstergeleri, onlara yenilerini ekleyerek yeni kuşaklara aktarması görev ve sorumluluğuyla temellendirilmelidir.

2) Egemen koruma anlayışı, yaşam çevresini geçmişte dondurmaya çalışan bir anlayışı değil, geçmişteki öğelerin bir bölümünü koruyarak yeni değişmelerin eklenmesiyle çevreyi zenginleştirici ve geliştirici bir anlayış olmalıdır.

3) Korumanın bir seçkin isteği olma düzeyinden çıkarılıp yaşamın gerçeği haline getirilebilmesi için, ekonomik bir yapım süreci olarak örgütlenmelidir.

4) Eğer böyle bir koruma anlayışı geliştirilirse iki ahlakın baskılarından kurtulunabileceği de söylenebilir.

Bu yazı Şehir Dergisi'nin Ocak 1988 sayısında yayınlamıştır.

3 'Nasıl' Yaklaşımı

Sevgen ÜLKÜ
Meltem DEMİREL
Sami KILIÇ
Bora DEMİREL

SUNARKEN;

Dünya Şehircilik Günü, Türkiye Daimi Komitesi, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Edirne Belediyesi, Mimar Sinan Üniversitesi ve Trakya Üniversitesinin işbirliği ile düzenlenen "Nasıl Bir Şehircilik" konulu, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğrencileri arasında açılan yarışmaya, biz Gazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü öğrencileri arasından katıldık. Grup sözcüsü ben Sevgen ÜLKÜ, ve arkadaşlarım Meltem DEMİREL, Sami KILIÇ son sınıf öğrencileriyiz. Arkadaşımız ve kardeşimiz Bora DEMİREL de 2. sınıf öğrencisidir. Yarışma sonucunda 1. ödüle layık görülmemiz bizleri mutlu kılmıştır. İlk mezunları olacağımız Gazi Üniversitesinin "kent planlamada" var olduğunu duyurabilmenin zor ve onurlu görevinde, başarının ilk adımını atmanın şerefini duyuyoruz.

Bildirimize başlamadan önce, yarışma süresince bizi yürekten destekleyen tüm öğretim üyelerimize ve bölüm başkanımıza teşekkür etmeyi borç biliyoruz.

Bizler geleceğin Kent Plancılarıyız ve zaman içinde planlama sürecinin her kademesinde yer alacağız.

Kimimiz planlama bürolarında İmar Planı hazırlayıcısı, kimimiz Resmi Kurumlarda dosya inceleyen bürokrat, kimimiz yine Resmi Kurumlarda İmar Müdürü, Daire Başkanı veya Genel Müdür olacağız. Kimimiz de herhangi bir yerin, Belediye Başkanı seçileceğiz. Sonuçta; hepimiz planlama sürecinin belli bir aşamasını gerçekleştireceğiz. Planlama sürecini, bir zincire benzetirsek, biz kent plancıları bu zincirin her bir ayrı halkasını oluşturacağız ve tek ortak yanımız aldığımız "EĞİTİM" olacaktır.

Biz Kent Plancıları, tüm eğitim süresini daha iyi planlama önerileri içinde geçiriyoruz. Sonuçta, "İnsanlar her şeyin en iyisine layıktır" ilkesini benimsiyoruz.

Meslektaşlarımız ise, klasik imar planlarını yıllardır hiç değiştirmeden çiziyorlar, planlıyorlar. Planları bazen uygulanıyor. Bazen de uygulanmıyor. O zaman uygulama sorunları ortaya çıkıyor. Konferanslar düzenleniyor, Kitaplar yazılıyor.

Ve bizler ve hepimiz ve tüm dostlar, yine bizden meslektaşların planladığı (uygulansa da-uygulanmasa da) kentlerde yaşıyoruz.

Ve biz Kent Plancıları, pencereden bakıyoruz ve izliyoruz. Sadece izlemekle yetiniyoruz. Herşeyi, tek düze uzayıp giden monoton sokakları izliyoruz. Klasik tanımıyla sabun kalıbına benzeyen apartmanları izliyoruz. Gürültüyü, egzoz dumanını, kalabalık belediye otobüslerini izliyoruz.

Prof. Dr. İlhan TEKELİ'nin, geçen seneki Dünya Şehircilik gününde belirttiği gibi, "günümüzde kent plancıları gelişen olaylar karşısında kaderlerine razı, olayların içinde yuvarlanıp gidiyorlar"...." Ve gerçekten de haklıdır!(1)

Bu karamsar tablodan sonra, biz kaderimize "razı" değiliz ve biz birşeyler "değişmeli" diyoruz!

İlk önce de şu klasik imar planlaması anlayışı değişmeli!

Yerini daha yaşanabilir, daha insancıl kent manzaraları almalı!

İmar planları ve uygulama sorunlarının dışında, başka bir planlama, başka bir yaşam stili olmalı!

Biz bir yaşam alternatifini sunuyoruz. Ve bunun içinde bir model önerisi hazırladık. Bu model önerisi, sonuçta yeni bir planlama gerektirecektir.

Yeni bir planlamanın kabul edilebilmesi için de, onanmadan uygulamaya kadar olan süreçte rol alacaklar, "yeni fikirler" ile daha önceden "TANIŞ" olmalıydılar... Tüm Yeni Planlama anlayışı ise, rol alıcıların ortak noktalarında yani "EĞİTİM"inde verilmelidir.

Bizler, geleceğin Kent Plancıları, İmar Müdürleri, Daire Başkanları, Milletvekilleri, başkanları..... Yeni fikirlerle karşılaştığımızda, daha önceden "TANIŞ" olduğumuzdan, "ORTAK TAVIR" koymalıyız.....

Artık, biz kent plancıları, kaderlerimize razı ola ola, büyük çaplı projeleri Arap veya Avrupa kökenli plancılara bırakıyoruz. Bizler hâlâ, ufak tefek kentlerin klasik imar planını yapmaktan da, mutlu görünüyoruz. Üstelik, yapılan planlar da uygulanmıyor, uygulanırsa da kentlerimiz ortada!

İşte yaşadığımız kent!

İşte her günkü problemler!

Eviden işe giden insanların stresi, arabaların egzozu, hava kirliliği, modern binalar, PTT çukurları, biraz da arbesk.

"NASIL BİR ŞEHİRCİLİK" konulu bu yarışmaya biz 3 NASIL tesbit ederek başladık. Belirlediğimiz 3 NASIL kriterine cevap bulur ve bunu test edip doğruluğunu kanıtlarsak ALTERNATİFSİZ ELEŞTİRİ boyutunu aşarız diye düşündük. Araştırmanın tümü içinde gözlem, varsayım, test ve genelleme zincirini izledik. Hem dolaylı, hem dolaysız gözlemi araştırmamızın her aşamasında kullandık. Dolaylı gözlemlerde, konu ile ilgili araştırmaları, istatistikleri taradık. Dolaysız gözlemlerde ise, artık standartlaşan örnekleme tekniğini kullanarak anket hazırladık.

Anketlerimiz, belirlenen 3 NASIL sorusunu test etmek niteliğindeydi. Başka bir deyişle, 3 NASIL için belirlenen varsayımların sınanması amaçlanmıştı. Sözü geçen, 3 NASIL'dan ilki, Nasıl Bir Eğitim, ikincisi Nasıl Bir Planlama, üçüncüsü ise Nasıl Bir Kent idi.

"NASIL BİR EĞİTİM" sorumuz için temel varsayımı-mız, eğitim sisteminde uzman plancı yetiştirecek bir yöntem önerisidir. TİP PLANCI kavramının yerini UZMAN PLANCI almalıdır.(2)

Bu yönetime göre de, stüdyo dersi ortak olmak üzere, uzmanlık dallarına göre üçe ayrılmış bir dersler dizisi olacaktır. Birinci ders dizisi; matematiksel modeller ağırlıklı, ikinci ders dizisi; sosyal ve ekonomik konular ağırlıklı, üçüncü ders dizisi ise alt ölçeklerde planları kapsayan tasarım ağırlıklı olacaktır. (Şekil 1)

I. Alternatif	2. Alternatif	3. Alternatif
Uzmanlık Dersleri	Uzmanlık Dersleri	Uzmanlık Dersleri
Ortak Alınan		
Stüdyo		

(Şekil 1)

Uzmanlık derslerinin seçim zamanı ise, anket sonuçlarındaki tercihlere göre 2. veya 3. sınıftan sonra, ya da zorunlu bir 5. yılda başlayacaktır. Böyle bir sistemden etkilenecek üç grup seçtik. Birinci grup ŞBP öğrencileri, ikinci grup ŞBP öğretim üyeleri, üçüncü grup ise ŞBP mezunları oldu. Her etkilenen grup için ayrı ayrı anket hazırladık ve 1987 Ağustos Eylül ayları içinde uyguladık. 2. sorumuz ise, NASIL BİR PLANLAMA idi. Araştırma metninin başında da belirttiğimiz gibi biz yeni bir planlama anlayışını öneriyoruz. Yeni fikirlerin kabulü ise her zaman zordur. Biz de planlamada rol alan resmi ve tüzel kişilerin görüşlerini almayı denemek istedik. Rol alıcılar içinde de sadece "Belediye Başkanlarını" seçtik. onlara posta ile anket formu yolladık ve doldurmalarını rica ettik. Anket föylerini % 44 oranında geri aldık. Belediye Başkanlarına önce "bizi" sorduk, sonra "diğer teknik kadroyu" sorduk. Eğer planlama ekip işiyse, bugünkü koşullarda teknik kadronun seviyesini bilmek istedik. Aynı anket formunda, Belediye Başkanlarının "İmar Planı" kavramını ve "Kent Planı" kavramını nasıl algıladığını merak ettik. daha sonra Belediye Başkanlarına bizim idealimiz olan Kent imajını tanıttık, fikirlerini aldık.

Üçüncü soru ise "NASIL BİR KENT" idi. Ve yine aynı şekilde anket uyguladık. Anketimizi tüm kentliler doldurabilirdi. Onlara "kent'i" sorduk, sonra "bizi" sorduk. Beklediğimiz ise, kent imajının artık "gri" olduğu, pek görünmediği idi. Biz kent plançılarının ise "ne yaptığı meçhul" kişiler olarak bilindiği idi. Sonra kentlilere de "şu" bizim kenti sorduk! Herkesin, gençlerin, yaşlıların ve çocukların özlemindeki kent ile bizim özlemimiz aynı olabilirdi. Biz anketlerimizde anlattık özlemimizi, Bunun yanında başka olası kent tiplerini..... ve tüm kentlilerden seçmelerini istedik. Gerçekten de, biz kent plançıları kimin için planlar üretiyoruz? Kim yaşayacak o kentlerde? Kimse şimdiye kadar bizim fikrimizi sordu mu? Bu kentte yaşamak ister misiniz diye? Peki, bu monoton sokakları, bu apartmanları, bu gürlütüyü?....

Kentler bizim içinse, tüm insanlar içinse, biz her şeyin en iyisine layıksak bu muydu ürünümüz?

Biz bir denemek istedik; tüm kentlilere bir sorulum dedik. Nasıl bir yerde yaşamak istersiniz diye....

Üç grup "NASIL" için belirlenen varsayımların test edilmesini amaçlayan anketlerimizde, hem açık, hem de kapalı uçlu sorular kullandık. Ve tüm anketleri 1987 Ekim ayında yorumladık.

Araştırmamız üç ana bölümden oluştu. Birinci ve ikinci bölümlerini dolaylı gözlem metot teşkil etti. Üçüncü bölüm ise anketlerin yorumuna ayrıldı.

İlk bölümü, Kent Planlama Pratiğinin evrimine ayırdık. Önce Avrupa ve Cumhuriyet sonrası Türkiye örneklerini belirledik.

Batı'da sanayi devrimi başında "kimin için" planlama olacağı belirlenip, buna göre de planlar yapılırken, Türkiye'de, 1945 sonrasında, yabancı kökenli mimarlar ve onların etkilerinden kurtulduğu sonucuna vardık. Bu gün ise hâlâ "kimin için plan" sorusunun netleşmediğini saptadık.

Planlama eğitimine 1962 yılında ODTÜ ile başlanıp, sırası ile, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yıldız Üniversitesi, İTÜ, MSÜ, ve en son 1984 yılında Gazi Üniversitesiyle toplam altı ŞBP bölümüne ulaşılmıştır.

1962 yılından beri Akademik Çerçeve de ele alınan, tartışılan planlama, her yıl yeni ŞBP bölümleri eklenip sayıca fazla plançıya kavuştuğu halde hâlâ "bir yerlerde"dir

Oda Başkanımız Kemal SARP, planlama, eğitim, uygulama sorunları ile ilgili bir anket yapıp yorumladığı için, biz de yorumları aynen aldık! Anketlerde ilginç sonuçlar vardı. Buna göre, ki bizce de son derece doğru uygulama olanaklarının ya da araçlarının kısıtlı olması, eğitimi yetersiz kılmaktadır.(3)

Aynı zamanda eğitim ile uygulama arasında çok fark vardır. Kent plançılarının 1/4'ü, planlama aşamasında rol dahi alamamaktadır.

Üçüncü Bölümde ise, hazırladığımız anketleri yorumlayarak, test ettik. NASIL BİR EĞİTİM başlıklı anket öğrenci, öğretim üyeleri, ve mezun kent plançılarına uygulanmıştı.

Bizim sonuçlarımız şu şekilde oldu; öğrencilerin yarısından çoğu (% 55'i) ŞBP bölümüne isteyerek gelmişlerdir. Ve en fazla ilk yedi tercihi içine almışlardır. Belki bilinçli bir öğrenci seviyesine sahip olmaları, uzmanlaşma teorisini kabul etmelerine neden olmuştur.

Lisans öğrencilerinin çoğu (% 86,4) uzmanlık dallarını, seçebileceklerini bilmiş, aynı zamanda çoğu (% 51,7) 2. sınıftan sonra bu ayrımın olabileceğini belirtmişlerdir.

Eğitimin sorunlarından en önemlisini mekan ve öğretim üyelerinin sayısal yetersizliği olarak görmüşlerdir.

Kent Planlama mezunları ile yapılan ankette, yine Oda başkanımızın sonuçlarından biri olan teori-pratik kopukluğunun varlığı tesbit edilmiştir. Meslektaşlarımızın çoğu (% 75) bugünkü bilgilerine mezun olduktan sonra ulaştıklarını belirtmiştir.

Mezunların da çoğu uzmanlaşmayı desteklemiş, onlar da lisans öğrencileri gibi 2. sınıftan sonra ayrım fikrine katılmışlardır.

Öğretim üyeleri de uzmanlaşmanın gerekliliğini desteklemiş, ama master düzeyinde olabileceğini vurgulamışlardır.

Öğretim üyelerinin, lisans düzeyinde bir uzmanlaşma fikrine katılmama gerekçelerinde mekan ve kadro eksikliğinin en önemli neden olduğu gözlenmiştir.

İkinci ana anket konumuz ise NASIL BİR PLANLAMA idi. Biz Belediye Başkanları ile yaptığımız anketlerde, yine aynı yetersizlikleri, eleman eksiklerini gördük. Bunun yanında, imar planlarının yetersizliklerini, uygulanamazlığını bir kez daha anladık!

"İmar Plancısı"nın nasıl algılandığını da sormuştuk. Alınan yanıtlar içinde, 'istenileni yapan kişiler' ya da 'İnşaat sektörünü canlandıran ya da öldüren kişiler' olması bize ilginç geldi!

Belediye Başkanlarına da 'bizim herhangi kenti' sormuştuk. Onların da imajında yaşamak istedikleri yerin, bizim kente benzediğini öğrendik.

Üçüncü tip anket grubu ise, 'kentlilere' uygulanmıştı. Kentlilere 'kenti' sormuştuk, yanıtları beton, gürültü, duman oldu. Sonra 'bizi' sormuştuk kentlilere... Ve bizleri tanımadıklarını, bilmediklerini öğrendik... Demek ki, biz kent plancıları kendimizi kamutlayamamışız ne yapacağımızı-belki kendimiz de bilmediğimizden- anlatamamışız...

Tüm bunlardan sonra biz, "değişmeli" diyoruz... Bir şeyler değişmeli..... Kaderine razı kent plancı yerini "ALTERNATİF OLAN ELEŞTİRİCİ" kent plancılarına bırakmalı...

Ve bizler, ve tüm kentliler artık "pencerelerimizden" yeni manzaralar görmeliyiz... Planlar bizim içinse, 'halk' içinse, "biz en iyisine layıkız".

İsterseniz, bizim yaşamak istediğimiz kente "pencerelerimizi" açalım... Bir bakalım... işte bizim 'Herhangi kentten' görünenler...

Merkez: Merkez, tüm kentin kiralık olan iki yerinden biri... Merkez binalarında, alt kat ticaret, üst katlar konut... Ki bu konutlar 15-20 katlı... Toplu bir merkez... Ve herşey

kiralıklı.. Ticari birimler, restoranlar, lokantalar, sinemalar, konser salonları ve konutlar... Hepsi kiralıklı.. Merkez gelir getiren bir tesis! Her ay, kiralara toplanması için 'Borsa' yetkili... Borsa, gri, tek düze, ciddi bir bina... Kiraları topluyor ve gerekirse artırıyor. Her ay elde edilen kiralalar, gider olarak kentin ihtiyaçlarına ayrılıyor.

Konutlar: Merkezi hemen izleyen 'cluster' tipi konutlar 3-4 katlı, ortak alanlı, parklı, bahçeli... Daha sonra, özel parselli konutlar geliyor... Onlar Dublex... Bahçeler Özel... Arka bahçe, konuta sığmayan fonksiyonların yaşandığı bir mekan... Burada çamaşır asılabilir, yemek dahi pişebilir... Ön bahçe yasaklı! Bir prestij mekanı... Gülleri, karanfilleri ve terası ile akşam üstünün keyfi için...

Dublex evleri, genişleyen parselleri ile çiftlik evleri izliyor... Çiftlik evleri, ağacıyla, tarlasıyla, hayvanlarıyla birlikte... Belki de bir yüzme havuzu?.....

Ulaşım: Metro ve toplu taşıma dayalı... ama yer altında! Metronun iki ana istasyonu var. Biri 'Merkezde', diğeri 'başka zaman parkında'... Metrodan yukarı yürüyen merdivenle çıkılıyor. Yer altı yollarında özel oto muhakkak var! Her özel araba, evinin altına gelip, garajına park edebilir... Eve de merdivenle çıkılabilir.

Yer üstünde de yaya yolları... Merkezi karşılayan geniş yaya yollarında eğitim, kültür, spor olanakları yer almış...

Yeşil Alanlar: En önemli yeşil alan, merkez ile aynı hizada olan 'BAŞKA BİR ZAMAN' parkı... Ve orası da kiralık! Park içinde pansiyonlar var. Pansiyonlar bir göl etrafında... Ve hepsi, eski Türk sokağı havasında... Ayrıca, park içi ulaşım 'fayton' ile... Ve elektrik yok, musluktan akan su da yok... Aydınlanma kandil, fener, mum gibi biraz NOSTALJİK! Su da tulumbadan...

Yeraltı metrosunun bir durağı da bu parkta... Yukarı yürüyen merdivenle çıkanlar, eğer daha önce gelmemişler ise şaşkın, ürkek! Ama ölçütlerin insancılığı çabuk kaynaşılıyor.

Kentin etrafı orman... Orman kentin içinde de yer yer kollar halinde girmiş...

İşte biz böyle 'Herhangi bir kentte' yaşamak istiyoruz... Biraz anlattığımız gibi...

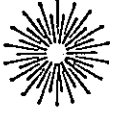
Hiç bir zaman, yüksek teknolojinin çılgın uzay tipi kentinde değil!...

Hiç bir bugünün kentinde de değil!

İşte biraz nostaljik, ama teknolojinin muhakkak var olduğu, fakat her an hissedilmediği HERHANGİ BİR KENTTE YAŞAMAK İSTİYORUZ!.....

NOTLAR

- (1) Tekell, İlhan Türkiye'de Kent Planlamanın Kurumsallaşması, Gündümüzdeki Sorunları, PLANLAMA DERGİSİ, 86-2, 2-6.s.
- (2) Tekell, İlhan Planlama Eğitim Programının Geliştirme Seminerleri . I. 11.86.s.
- (3) Sarp, Kemal Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası ve Kentbilim, Türkiye'de Kentbilim Eğitimi, sayfa 135-213.

Şehir planlama bürosu

H. Oğuz Aldan Şehir Plancısı, ODTÜ

☐ ön izin- çevre düzeni planı	☐ harita-parselasyon-aplikasyon
☐ nazım-uygulama imar planı	☐ peyzaj projeleri
☐ mevzii imar planı	☐ sosyal-mekansal araştırmalar
☐ islah imar planı	☐ belediyelere danışmanlık

Merkez:
Sağlık Sok. 32/1 Yenışehir/ANKARA
Tel: 132 42 12-133 72 24

Şube:
Baraj Yolu 6.5 Durak
1751 Sok. No: 1/15 ADANA

Şube:
Turgutreis Caddesi No: 8/2
MUĞLA
Tel: 5064-2755

PLAR

PLANLAMA-ARAŞTIRMA-DANIŞMANLIK

Belediyeler, kooperatifler, kamu kuruluşları ve özel kişilere imar ile ilgili her konuda planlama, araştırma ve danışmanlık yapar.

m. kemal sarp
erhan benli
ümit nevzat uğürel

KENEDİ CAD.146/3 06700 G.O.P.- ANKARA TEL: 167 36 47-167 36 48-167 36 49

Türkiye çevre gündeminde Alman çöpi

Özer BOSTANOĞLU*

Türk kamuoyu, son günlerde önemli bir konunun haberleriyle çalkalandı: Federal Almanya'dan Türkiye'ye, daha açık olarak da, Bandırma'ya getirilmesi düşünülen ve sanayi artıklarından oluşan "çöp" meselesi idi konu(1).

Sanayileşmiş ülkelerin grifit mekanik, kimyasal ve fiziksel proseslerden oluşan üretim ürünleri sonucunda ortaya çıkan sanayi artıkları, uygun depolama yerlerinin (eskiden maden ocakları, bataklık alanlar, bir diğer deyimle insan yerleşmelerinden izole durumdaki alanlar) kolaylıkla bulunamaması, bulunsa bile, bu çöplerin oralara taşınması ve boşaltılması sırasında ortaya çıkan, çalışan insanlar için tehlike oluşturması gerçeği, toprak altına 500-600 metrelere inen bir "derine gömme" operasyonu da yapılırsa, bu artıkların özellikle bazılarının (radyoaktif maddelerle "bulaşmış" artıklar örneğin), uzun on-yıllar boyunca tehlike gizli güçlerini bünyelerinde taşımaları olgusu ve yine bu arada yerüstü ve yeraltı su kaynaklarının bu artıklardan kirlenmeleri olasılığı nedenlerinden ötürü, önemli bir çevre sorunu yaratmış durumdadırlar. Üretim süreçleri sonucunda yarattıkları artıkların ve atıkların tasfiyesi meselesi, "refah" toplumların ulaştığı "tüketim" düzeylerinin yarattığı "evsel" atıkların fazlalığı ve tasfiyesinin daha fazla alana ve yatırıma gereksinim duyurması olgusu ile birleşince, gündeme, bu çöplerin, sanayileşmiş ülkelerin kendi sınırlarının dışındaki alanlarda, nispeten geniş ve boş, değerlendirilmemiş arazilere sahip ve çevre bilincinin ve endişesinin pek de gelişkin olmadığı ülkelerde depolanması fikri ya da önerileri gelmektedir.

Bu türden öneriler, pek doğaldır ki, sadece kendi evinin içini temiz tutup, kapısının eşiğinde başlayan yarı-kamusal ve kamusal alanları, sokakları, meydanları, giderek şehrinin görmezden gelen bir safdil insanın tutumunu çağrıştırmaktadırlar. Şehrin bir başka yöresinde yaşanan insanlık dramlarının ve üzüntülerin, hastalıkların, kendisini, kendi evinin içinde de bulacağını, etkileyeceğini düşünmeden, sadece yaşadığı günü ve mekânı kurtarmak isteyen ber bedbahtın içi-

* 1955'te Konya'da doğdu. İstanbul Erkek Lisesi'ni ve 1979'da O.D.T.Ü. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nü bitirdi. 1981 yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na girdi. 1983 yılında Rotterdam'daki Konut Araştırma Enstitüsü'nden mezuniyet-sonrası diploma aldı. 1986'da O.D.T.Ü'de aynı bölümde yüksek lisansını tamamladı. Doktora çalışmalarını sürdürmekte olup, şehircilik ve gecekondular konusunda yayınlamış araştırmaları vardır.

ne düşebileceği aymazlık belirtileridir. "Tek" bir dünyada yaşıyoruz ve dünya, bugünkü teknoloji ve toplumlararası sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkilerin sıklık düzeyleri nedeniyle çok "küçülmüş" bir durumdadır.

Bu nedenledir ki, Birleşmiş Milletler Örgütü, 5-16 Haziran 1972 tarihleri arasında Stockholm 'de, 113 ülkenin çağrıldığı bir İnsan Çevresi Konferansı toplamış ve Genel Sekreter'ce kaleme alınan ve büyük ölçüde benimsenen İnsan Çevresi Bildirgesi Taslağı'nı ortaya çıkarmıştır. Bu bildirgenin üzerinde durduğu başlıca konulardan birisi, "dünyanın ortak kaynaklarını ve malvarlığını daha iyi yönetmeye yarayacak yeni uluslararası araçlar" idi; ve konferansda ayrıca, "gerikalmış ülkelerin kaynaklarının gelişmiş ülkelere ve çokuluslu ortaklıklarca sömürülmesi kınanarak, gelişmiş ülkelere sorumlulukları anımsatılmıştı."(2).

Stocholm Çevre Konferansı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, çevre sorunlarına bakışta "global" bir perspektife yönelme yolundaki çabalarının önemli bir dönemecini oluşturmuştur. 1972'de yayınlanan, dünya doğal kaynaklarının, nüfusun hızlı artışına ancak 150 yıl gibi bir süre yetebileceğini öne sürerek, çevreyi korumak isteniyorsa, gelişme hızının yavaşlatılması, hattâ, durdurulmasını ("Sıfır Büyüme") öneren Roma Kulübü Raporu (3); bunalımın, global bir bağlamda çözülebileceğini öneren ikinci Roma Kulübü Raporu(4); Leontieff başkanlığındaki bir uzmanlar kurulunun Birleşmiş Milletler Örgütü adına yaptığı araştırma(5); ABD Başkanı'na sunulmak üzere hazırlanan "Global 2000" raporu(6); 31 Mayıs-11 Haziran 1976 tarihleri arasında toplanan Vancouver İnsan Yerleşmeleri (Habitat) Konferansı; 1970'li yıllarda öncelikle sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkan "çevreci" hareketler ve özellikle Federal Almanya'daki "yeşiller" olgusu gibi(7) yayın etkinlikleri ve oluşumlar da, "tek" dünyanın "tek ve bütünsel" çevre meselesine yönelmiş tekil ama özde ortak bilinç yoğunlaşmaları olarak tanımlanabilirler. Birleşmiş Milletler Örgütü bünyesinde kurulan Çevre Programı Örgütü (UNEP), bir Çevre Fonu oluşturulması ve 5 Haziran günlerinin Dünya Çevre Günü olarak kutlanması gibi girişimler de, yeryüzündeki tüm insanlar arasındaki çevre bilincinin yaygınlaştırılması amacıyla gerçekleştirilmiş kurumsallaşmalar olarak görülmelidirler.

Türkiye'de de, özellikle 1970'li yıllardan başlayarak bir "çevreye yönelik kurumsallaşma" hareketinin varlığına tanık oluyoruz. 1963-1972 yılları arasındaki ilk iki beş yıllık kal-

kınma planları döneminde, çevre sorunlarına özel bir ilgi gösterildiği pek gözlenemezken, üçüncü plandan itibaren çevre için, ayrı bir ilgi gösterildiğini gözlemek olanaklıdır(8). Ayrıca 1978 yılında, "ülkenin doğal, tarihsel ve kültürel kaynaklarının kullanılmasında ve ekolojik özelliklerine göre korunmasında ilkeleri ve siyasaları saptamak" ve "çevre sorunlarının önlenmesi ve giderilmesi için gerekli izlemeleri yapmak üzere", Başbakanlık Çevre Örgütü (şimdiki Çevre Genel Müdürlüğü) kurulmuştur. Ağustos 1983'te de, "çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel topraklarla doğal kaynakların en uygun bir biçimde kullanılması ve korunması, ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerin korunması ve su, toprak, hava kirlenmesinin önlenmesi" için, 2872 sayılı Çevre Yasası kabul edilmiştir(9). Yasaya göre çıkarılması gereken teknik yönetmelikler üzerindeki çalışmaların hâlâ devam ettiği bilinmektedir.

Dünya ve Türkiye'deki seyrine kısaca dokunduğumuz bu çevre politikaları gelişmeleri arkaplanı önüne gelen "Bandırma'ya Alman çöpü ithâli" haberleri doğaldır ki, evrensel ve ülkesel çevre politikalarına uygun düşmeyen, tehlike rizikosu hayli yüksek bir öneri olarak dikkat çekmektedirler.

Katı artık ve atıkların yok edilmesi için, bugün dünyada başlıca üç tür yöntem kullanılmaktadır: a) Depolama; b) Yıkama; c) Kompostlama(10). İkinci ve üçüncü yöntemler büyük yatırımlar isteyen, ayrıca, işletme sürecinde de önemli uzman ve yedek parça ithâlini gerektiren yöntemler olarak, gelişmekte olan ülkelere çok rağbet görmeyen katı artık yoketme yollarıdır. Depolama yönteminin ise, daha önce değinilen, yer bulma, taşıma güçlükleri mevcuttur. Fakat dünyada en çok kullanılan yöntem de budur. Denize, göllere, derelere, eski maden ocaklarına ve insan yerleşmelerinden izole alanlara götürülüp dökülen, biriktirilen çöp yığınlarından, az gelişmiş ülkelerdeki kimi insanların, üretim sürecine yeniden dönebilecek bazı atık maddelerini (örneğin kağıt, plastik, cam, çeşitli metaller, v.b.) ayıklayarak, bunlardan geçimlerini sağladıkları da bir gerçektir. Resmi belediye çöp toplama servisleri yanında, bazı kentlerimizde görülen at-ya da elarabalı çöp taşıyıcıları, çöp toplama hizmet düzeylerinin yetersizliğine bir işaret olarak görülebileceği gibi(11), çöpün yeniden- değerlendirilmesine olanak sağlaması (12) ve kimi insanların da bu yolla geçimlerini temin etmeleri(13) gibi nedenlerle, olumlu da karşılanabilecektir.

Fakat bir gerçek açıktır: Türkiye'miz, diğer pek çok ülke gibi, çöp konusunda çözmekle yükümlü bulunduğu oldukça önemli sorunlarla karşılaşıyordur. Kendi üretim ve tüketim süreçlerimiz sonucunda ortaya çıkan atıkların tasfiyesi ile uğraşığımız bir dönemde, bir de, F.Almanya gibi sanayileşmiş bir ülkenin, velev ki "yakılmış, az zararlı" da olsa "sanayi" çöplerininin, kendi ülkelerinde "yer azaldığı, mevcut yerlerin de pahalılandığı" gerekçesi ve "bir fenni depo yapmak, bu amaçla şirket kurmak, depo kârının yarısını da Bandırma belediyesine bırakmak" gibi "cazip" tekliflerle(14) ülkemize gönderilmesi düşünceleri, hem tehlikeli bir girişim, hem de kendi insan ve çevre sağlıklarına bu kadar önem ve-

ren bir ülkeden gelmiş olması hasebiyle, bir o kadar da ilginç ve hayâl kırıklığı yaratıcı görünmektedirler. Uzmanların görüşlerine göre, "riskleri bilinmeyen" çöplerin, "kanse-rojen" ve "mutajen" (genlerin yapısını, dolayısıyla biyolojik kalıtımı bozucu) etkilerinin "yüzyıllarca" izlenmesinin gerekebileceği(15) düşünülürse, girişimin, ne denli "fenni" ve "üçari"(16) çökicilikleri olursa olsun, önemli bir risk unsuruyla yüklü bulunduğu açıktır. Böyle bir fenni depo yapılır da, çöplerin buraya taşınması gerçekleştirilirse, oluşabilecek yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının kirlenmesi sonucunda karşılaşılabilecek insan ve çevre sağlığı problemi, sadece Bandırma'nın değil, Marmara bölgesinin önemli bir bölümünü, uzun onyıllar boyunca tehdit edebilecektir.

Şu andaki F.Almanya Mekân Düzenleme, Yapı ve Şehircilik Bakanı'nın da vurguladığı gibi, mekânsal planlamanın bütün zamanlar için ana dürtüsü, "önkoru(n)ma" olmuştur ve çevremizi, yalnızca "savunma" pozisyonunda, yani, ya bilgisizlikten, ya da yeterince önem vermemekten, yıllardır oluşmasına fırsat verdiğimiz zararların giderilmesine yönelik olarak koruma durumuna düşmemek için, önkoru(n)ma ilkesi, gereken ağırlığı kazanmak zorundadır(17). Nedeni, 1982 Anayasa'sının da vazettiği gibi, "herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir" (Md.56) ve "herkes" tanımı, gelecek kuşakları da içerir ya da içermek zorundadır. Gelişmiş sanayi ülkelerinden çoğunlukla tarım ülkelerine ihraç edilen kimyasal maddelerden bazıları o denli zehirlidir ki, bunlar, o gelişmiş ülkenin sınırları içinde kullanılamamaktadır. Fakat, o kimyasal girdilerin kullanıldığı, gelişme yolundaki ülkeler tarımsal üretim süreçleri sonunda elde edilen ürünler, yine ticaret yoluyla, gelişmiş ülkelerdeki insanların da yararlanmasına sunulmaktadır. Dolayısıyla çevresel kirlenme sorunu, uluslararası bir sorundur(18).

O halde yapılması gereken, insan ve çevre sağlığını, tüm dünyada ve kendi bölgemizde eşzamanlı olarak ve aynı ciddiyetle gerçekleştirmeye çalışmak olmalıdır. Yine unutulmamalıdır ki, "canlı-cansız çevrenin çok hızla ve düzensiz biçimde değişmesinin sorumluluğunu yüklenmiş durumdaki insan"(19), "tek" dünyanın, hem ürünü, hem de üretenidir. Önkoru(n)ma ilkesi, dünyadaki bütün ülkelerin her düzeydeki yöneticileri, işadamları, teknisyenleri ve bireyleri için geçerli ve yol gösterici olmalıdır.

NOTLAR

- (1) Bkz.: Semra SOMERSAN'ın 05,06,10,11,19 Ocak 1988 tarihli *Cumhuriyet* gazetelerindeki haberleri.
- (2) Fehmi YAVUZ, Ruşen KELEŞ, *Çevre Sorunları*, Ankara: S.B.F. Yayını No 534, 1983, ss 230-232
- (3) Donella H.MEADOWS, Dennes L. Madows, Jorgen RENDERS, William W.BEHRENS, *The Limits to Growth*, Signet, 1976.
- (4) Mihajlo MESAROVİÇ, Eduard PESTEL, *Mankind at the Turning Point: The Second Report of the Club of Rome*, Signet, 1976.
- (5) U.N., *The Future of the World Economy*, New York, 1976.

- (6) Zikreden: Reha BİLGE, "Ekonomi, Teknoloji ve Çevre Sorunları", (in) *Çevre ve Ekonomi*, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ağustos 1985, (ss.9-37) ss. 9-10.
- (7) Tanıl BORA, "Şehirlerine Sahip Çıkan Hemşhürler", *Şehir*, Mart 1987, ss.61-66
- (8) YAVUZ, KELEŞ, *op. cit.*, ss. 268-269
- (9) *Ibid.* ss. 270-276.
- (10) E.ERDİN, "Türkiye'deki Kau Artık Yok Etme ve Değerlendirme Yöntemleri ve Bazı Araştırmalar", (in) *VI. Bilim Kongresi-Çevre Araştırmaları Grubu Tebliğleri 17-21 Ekim 1977- Ankara*, Ankara: TÜBİTAK Yayını No 419, 1979, (ss. 317-329) s. 317.
- (11) Özer BOSTANOĞLU, "Squatter (Gecekondu) Upgrading Phenomenon in Turkey with Special Emphasis Upon Technical Infrastructure" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: O.D.T.Ü., Temmuz 1986, S. 197.

- (12) Fuad ARUN, *Türkiye ve Dış Ülkelerde Çöp Konusu*, Ankara: Kardeş Matbaası, 1972, ss. 59-60, 508-509
- (13) BOSTANOĞLU, *op.cit.*, ss. 248-249 (Dipnot 36).
- (14) *Cumhuriyet*, 05.01.1988, s.11.
- (15) *Cumhuriyet*, 11.01.1988, s.12
- (16) *Cumhuriyet*, 19.01.1988, s.6.
- (17) Oscar SCHNEIDER, *Fundamente-Plaedoyer für eine menschenwürdige Architektur und Baupolitik*, Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1986, ss.100-101.
- (18) Marvin S.SOROOS, *Beyond Sovereignty-The Challenge of Global Policy*, Colombia: South Carolina Üniversitesi Yayını, 1987 (İlk baskı 1986), ss.294-322, (özellikle) s.298.
- (19) Mine KİŞLALIOĞLU, Fikret BERKES, *Ekoloji ve Çevre Bilimleri*, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ağustos 1985, s.19.

dampo

DANIŞMANLIK ARAŞTIRMA MİMARLIK PLANLAMA LTD. ŞTİ.

- Çevre Düzeni Planı
- Nazım ve Uygulama İmar Planları
- Mevzi İmar Planı
- Koruma İmar Planı
- Turizm Gelişme Planı
- Sanayi ve Küçük Sanayi Siteleri
- Toplu Konut Planlaması
- İslah İmar Planı
- Mimari - Statik - Tesisat - Elektrik Projeleri
- Peyzaj Projeleri
- Harita - Parselasyon - Aplikasyon
- Altyapı Projeleri
- Fizibilite Etüdü
- Restorasyon
- Sosyal ve Mekansal Araştırmalar
- Belediyelere Danışmanlık Hizmetleri

DENEYİMLİ UZMAN GRUBUYLA YEREL YÖNETİMLER,
KAMU KURULUŞLARI VE KOOPERATİFLERE
HİZMET VERMEKTEDİR.

Remzi SÖNMEZ
Şehir Plancısı

Ruhi GÜLLER
Y. Mimar

Şükrü ATACAN
Şehir Plancısı

Tunalı Hilmi Cad. 44/3 Küçükesat - ANKARA Tel: 118 28 86 - 125 89 45 - 118 89 71

Kitap Tanıtma

İlhan TEKELİ

Suraiya Faroqhi: *Men of Modest Substance House Owners and House Property Seventeenth-Century Ankara and Kayseri*
(Ortahalliler, 17. yüzyıl Ankara ve Kayseri'sinde Evler ve Ev Sahipleri)
Cambridge Studies in Islamic Civilization
Cambridge University Press, Cambridge
1987.

Bu kitap Suraiya Faroqhi'nin Cambridge Üniversitesinin İslam Uygarlığı yayınları serisinde yayınlanan ikinci çalışması. Birinci çalışması *Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia* (Osmanlı Anadolu'sunda Kentler ve Kentliler) 1984 yılında yayınlanmıştı. 16 ve 17. yüzyılın ilk yarısında Anadolu kentlerinin ekonomik yapısını inceliyordu. Bu kitap bir anlamda birinci çalışmanın devamı. Anadolu kentlerine ilişkin olarak birinci kitapta ele alınmayan konut, kentin fiziki yapısı ve kentte toplumsal tabakalaşma gibi konular ele alınıyor. Birinci çalışmadan farklı olarak tüm Anadolu kentleri üzerinde değil sadece iki kent Ankara ve Kayseri üzerinde duruluyor. İnceleme dönemi de tüm 17. yüzyılı kapsıyor.

Faroqhi'nin izlediği metodolojinin iki yönü var. Birincisi, ilk kitabında söylenen bu kitabında tekrarlanmayan "topyekün tarih" anlayışı. Tarihçilerin son otuz yılda bölgesel monografileri yazarken geliştirdikleri, sonuçta çok kapsamlı bir bölgesel senteze ulaşmayı amaçlayan yaklaşım. Birinci çalışmasına eklediği bu ikinci araştırmayla böyle bir sentez için gerekli yeni yönleri de aydınlatmış oluyor. İkincisi çalışmanın şeriye sicillerinde yapılan sistematik bir değerlendirmeye dayanması. Şeriye sicilleri gerçek yaşamdan bilgiler getiriyor. Osmanlı toplumunun normatif yapısını değil gerçekte olanları yansıtıyor. Şeriye sicillerinden elde edilen bilgilere göre yazılan tarih normların değil olguların tarihi oluyor. Osmanlı tarihi araştırmalarında genel olarak merkezi kaynaklara dayanarak yorumlara gidildiği için merkezin bakış açısı ağırlık kazanmıştır. Şeriye Sicillerine da-

yanan araştırmalar çevrenin gerçeğini analizlere yansıtacağından yeni görüşler getirme potansiyelini taşıyor.

Suraiya Faroqhi 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başındaki yıllardaki Ankara ve Kayseri Şeriye Sicillerinde konutlar hakkında bilgiveren satış, uyumsuzluk, bağış, vareset ve vakıf ile kayıtları sistematik bir incelemeye tabi tutmuştur. Ankara'da 342, Kayseri'de 236 olayı incelemiştir. Aynı işlemi 17. yüzyıl sonunda Ankara'da 286, Kayseri'de 283 olay için tekrarlamıştır. Şeriye Sicillerinin konutlar hakkında verdiği bilgiler oldukça sınırlıdır. Konuttaki mekan birimlerinin sayısı ve adları, komşu mülklerin sahipleri, alış veriş olduysa kimler arasında gerçekleştiği, konutun değeri, vb. Bilgilerin sınırlı olmasına karşın bu bilgilerin yaklaşık bir yüzyıl arayla konut durumu hakkında sistematik bilgi vermesi özellikle toplumda yaşanan değişimler hakkında değerli yorumlara neden olmaktadır. Şeriye Sicillerinden mimarlık tarihi ve restorasyonla uğraşanların bilmeyi isteyecekleri yapı malzemeleri, yapı tekniği mimari özellikleri hakkında bilgi elde edilememektedir. Ama konuta bir mimarlık ögesi olarak değil sosyal olgu olarak yaklaşan Faroqhi için önemli ipuçları vermektedir.

Araştırmanın ulaştığı bazı sonuçları ele alalım. Doğrudan konutlara ilişkin bilgilerden 17. yüzyıl içinde hem Ankara'da hem de Kayseri'de konutlarda bir değişme olduğu saptanıyor. Her iki kentte de daha büyük ve iyi ev yapma eğilimi var. Genel olarak evlerdeki oda sayısında artış var. Tabhaneli ve bir odalı ev tiplerinde Ankara ve Kayseri'de artış görülüyor. Ankara evlerinde sofa kalkma eğilimi gösteriyor. Her iki kentteki konutlarda örtme, çardak, sayegah gibi yarıkapalı mekanlar artıyor, bu kısmen oda sayısındaki artış gereksinmesini karşılıyor. Konutların büyümesi Kayseri'de ve Ankara'da iki farklı biçimde oluyor. Ankara'da gelişme düşey olmuş, iki katlı evler artmış, Kayseri'de yatayda olmuş iki avlulu tiplerin sayısı çoğalmıştır. İki avlulu tipler iki ailenin bölüşmesi için değildir. Konutun dışarıyla ilgili hizmet fonksiyonları ikinci bir avlu etrafında toplanmaktadır. Kayseri'de iki avlu arasında görülen bu işlev ayırımı, Ankara'da iki kat arasında ortaya çıkmakta, tüm hizmet işlevleri alt katta toplanmaktadır.

Bu saptamalar önce 17. yüzyılda bile Osmanlı toplumunun durağan olmadığı ve değiştiğini ortaya koyuyor. Osmanlı konutunu inceleyecekleri değişme sorununu gözönünde tutmak zorunda bırakıyor. Ayrıca Ankara ve Kayseri'de gelişmenin iki farklı yönde olması da yorum gerektiriyor. Faroqhi'nin bu konuda iki farklı yorumu var. Birincisi fiziksel, 17. yüzyıl içinde Ankara'nın nüfusunun arttığı ve kentin Celali İsyanlarına karşı inşaa ettiği duvar içinde kalması dolayısıyla kentsel arazinin kıtlaştığı ve iki katlı gelişmeye neden olduğu biçimindedir. İkincisi kültürel bir açıklama getiriyor. Ankara'da iki katlı gelişme İstanbul'un, Kayseri'deki iki avlulu gelişme Suriye konut tipinin uzantısı olarak görülüyor.

Satılan konutların fiyatları ve konut satışlarının müslüman ve müslüman olmayan milletler ve mahalleler arasındaki dağılımı hakkındaki saptamalar toplumdaki tabaka-

laşma ve mekansal farklılaşma üzerine bilgiler veriyor. 17. yüzyılda Ankara ve Kayseri'de konutların büyüklük ve değer farklılaşması toplumsal bir katmanlaşma olduğunu ortaya koyuyor. 16. yüzyıl sonunda her iki kentte de askeri sınıf üyeleri ortalama olarak diğer kesime göre daha kıymetli evler satın alıyorlardı. Yalnız kentin az sayıdaki iyice zengin olan kesimin hepsi askeri sınıf üyesi değildi. Toplumda diğer kanallarla varlık sahibi olunabiliyor ve bu varlık korunuyordu. 17. yüzyıl içinde Ankara ve Kayseri'de müslüman olmayan reayanın zenginleştiği ve yalnız müslümanlardan değil askeri kesimden de daha pahalı evler satın aldığı görülmektedir. Müslüman olmayan kesimin 19. yüzyılda Anadolu'nun ticaret yaşamında oynayacağı rolün ilk işaretleri bu yüzyılda verilmiş olmaktadır.

Faroqhi'nin konut değerlerine göre yaptığı saptamalar birçok mahallede zengin ve fakirin yanyana konutları bulunabilmesine rağmen, mahalleler arasında ortalama fiyatlar bakımından oldukça önemli farklar olduğunu ortaya çıkarmıştır. İç Kale'deki konutlar en yüksek değerlidir, prestij sıralamasının en üst basamağında yer almaktadır.

Her iki kentte'de müslüman olanlar ile müslüman olmayanların oturdukları mahalleler arasında Avrupa Ortaçağında olduğu gibi rijid bir gettolaşma gözlenmemektedir. Salt müslümanların ve müslüman olmayanların oluşturduğu mahalleler bulunduğu gibi karışık mahalleler de bulunuyordu. 17. yüzyılda müslüman olmayan nüfus arttıkça bu karışık mahallelerde aldıkları konutlarla kent yaşamına katıldılar. Konutlar konusunda müslüman ve müslüman olmayan kesimin benzer tercihleri oldukları görülmektedir. Kayseri'de dış avlulu tip müslüman olmayan kesimde yaygın değildi. Faroqhi'ye göre 15-16 yüzyıl içinde Anadolu kentinde müslüman ve müslüman olmayan kesim arasındaki ilişkiler daha esnek ve sık idi. 17. yüzyılda kentlerde müslüman olmayan nüfusun artışı, bu kesimin kendi kendine yeterliliğini artırdığı için görece bir ayırım ve içe kapanma ortaya çıkmıştır.

Şeriyeye Sicillerinden yapılan saptamalar kadının toplumdaki yeri ve yargının niteliği konusunda da bize yeni bilgiler getiriyor. Kadınların varlıklarını; emlakten çok altın olarak tutmayı yeğledikleri anlaşılmaktadır. Kadınlar satın aldıklarından daha çok konut satıyorlar. Çünkü mülkiyeti çoğunlukla verasetle oluşuyor. 17. yüzyıl içinde kadınların mülkiyet oranında bir artma gözleniyor. 17. yüzyıl mahkemelerinin kadınlara açık olduğu görülüyor. Kadınlar mülklerini yargı yoluyla koruyabilmektedir. Mahkemeye başvurular arasında kadın oranı yüzde 25'e kadar yükselmektedir. Bu kadınların mülkiyet oranının çok üstündedir. Faroqhi müslüman olmayanların da sık sık Kadıya başvurduğunu mahkemelerin kararlarında toplumda güçlü kesimler lehine karar verildiğini gösteren bir emarenin bulunmadığını söylemektedir.

Faroqhi yalnız sicillerden yaptığı saptamaları yorumlamakla kalmıyor, diğer kaynaklardan ve çalışmalardan sağladığı bilgilerden yararlanarak kentin büyümesi ve ekonomik yapısına ilişkin daha kapsamlı sonuçlar da çıkarıyor. Bunlardan biri kentlerin ekonomik gelişmesiyle ilgili. Ankara

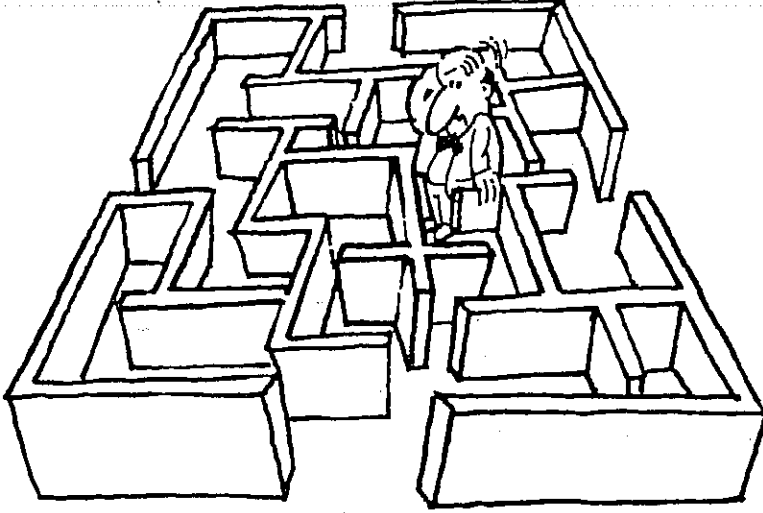
kentinin ekonomisinde tüftük dolayısıyla uzun mesafe ticareti ve ihracat belirleyici rol oynuyor. Oysa Kayseri'de bu önemde bir faaliyet yok, daha çok kendi hinterlandına yaptığı üretim ve hizmetle büyüyor. Her iki kentin ekonomik temellerindeki bu fark 17. yüzyılda yaşadıkları büyüme deneyinin de farklı olmasına neden oluyor. 16. yüzyıl başında Ankara daha büyük bir kent iken, 16. yüzyıl sonunda Kayseri Ankara'dan onbin fazla nüfuslu bir kent haline geliyor. 17. yüzyıl ortalarında Kayseri nüfusunun yarısına yakını kaybederken Ankara büyüyor, 22.000-25.000 nüfuslu bir kent haline geliyor. Bu 17. yüzyılda hala tüftük üretiminde Ankara yöresinin tekeli konumunda olması ve lüks bir tüketim aracı olan tüftüğe Avrupa'nın ve İstanbul'un talebinin canlı kalmasıyla ilişkili. Bu bulgu Osmanlı tarihine 16. yüzyıldan sonra sürekli çöküş içinde olduğu mantığıyla yaklaşmanın yetersizliğini ortaya koyuyor. Cella krizi içinde Ankara'nın tüftüğe dayanan ekonomisi çökmüş iken 17. yüzyıl Ankara'da bir ekonomik yeniden canlanma dönemi olarak ortaya çıkabiliyor.

Suraiya Faroqhi'nin bir başka ilginç yorumu kent yaşamı içinde kırsal yaşamın sürmesi bir tür kır kent sürekliliğinin varlığıyla ilişkili. Her iki kentin sosyal tabakalaşmasında diğer ailelerden ayrılan zengin aileler olduğunu ve bunların hepsinin askeri sınıftan olmadığını görmüştük. Bu dönemin ekonomik yaşamında bu tür bir birikim yapabilmek için üç olanak vardır. Bunlardan biri büyük toprak sahipliği, diğeri ticaret ve üçüncüsü siyasal güçtür. Faroqhi'nin saptamalarında ilginç olan husus 17. yüzyılda kent seçkinlerinin arasında büyük toprak sahiplerinin bulunmayışıdır. 18. yüzyılda Halep'te görüldüğü gibi kentteki üccar ve ulemada köylüye büyük ölçüde kredi vermiyordu. Bu durumda kentin beslenmesi büyük ölçüde aşardan gelen tahıla bağlı oluyordu. Açık kentin kendi yetiştirdikleriyle kapanacaktı. Kentin ekonomisi de sanatkar ve tüccara dayanıyordu. Tipik bir kentli küçük üreticilik yapan sanatkar ya da tüccardı. Bunun kentin hemen yakınında onu çevreleyen bağ ve bahçeler halkasında büyük ölçüde kendi ailesi için tarımsal üretim yaptığı toprağı vardır. Tipik kentinin iki türlü faaliyeti konutların ve kentin fiziki dokusunda da hissediliyor, ahırlar ve anbarlar, vb. konutların yanında yer alıyordu.

Faroqhi kırın kent içine bu tür girişi konusunda iki açıklama getiriyor. Birincisi Braude'in Akdeniz (Avrupa) kentini betimlerken aynı tür bir sonuca ulaşması, ikincisi ise Osmanlı İmparatorluğunda 17. yüzyılda kentsel kademelemenin zayıf gelişmiş olmasıdır. Bu da Osmanlı İmparatorluğunda İstanbul'un beslenme sorunlarını çözebilmek için kırsal alandaki pazar kentlerinin gelişmesinin engellenmiş olmasıyla yakından ilişkilidir.

Çalışmanın tüm bulgularını burada özetlemek olanağı yok. Bu tanıtma yazısını bitirirken, Faroqhi'nin bu çalışmalarının, Todorov'un Balkanlar, Abdel Nour ve Abraham Marcus'un Suriye için yaptığı çalışmalar arasındaki halkayı tamamlayarak Osmanlı kentlerinin yapısını daha iyi anlamamız yolunda çok önemli bir katkı yaptığını belirtmek gerekir.

Sıkıştığınız noktada CTP var mı?

CTP (Cam Elyafı Takviyeli Plastik)
-geleneksel malzemelere oranla-
gerek mühendislik olanakları,
gerek maliyet avantajları açısından
çağdaş ve elverişli bir malzemedir.

Her pazarda 'fırsat' yaratabilecek
niteliklere ve potansiyele sahiptir.
Size de yeni kapılar açabilir. Çözüm getirebilir.
Para ve zaman kazandırabilir.
CTP'yi tanıyın, yararlanın.

CTP için gerekli hammaddeler olan
Cam Elyafı ve poliyester türleri
Cam Elyaf Sanayii A.Ş. tarafından üretilmektedir.
Cam Elyaf Sanayii A.Ş., ayrıca,
CTP'den nihai ürün olarak
CTP Boru, CTP profil ve çeşitli yöntemlerle
her türlü ürün de gerçekleştirmekte,
bu alanda mühendislik ve danışmanlık
hizmetleri vermektedir.

CAM ELYAF SANAYİİ A.Ş.

Pazarlama Müdürlüğü
Palazoğlu Sokak, Hamamcıoğlu Apt. 9/C Şişli-İstanbul
Tel: 141 41 70 Teleks: 22 773 PRES TR.

Cam Elyaf A.Ş. Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.'nin bir kuruluşudur.